

3000 Leuven mail - Verschijnt 4 x per jaar

jaargang 22 - nummer 2 - juni 2011

welwijs

wisselwerking
onderwijs en
welzijnswerk

Majong

Maatschappij- en jongerenproblemen

Colofon

Welwijs verschijnt 4 x per jaar en wordt uitgegeven door de v.z.w. Majong.

Redactie:

Maria Bouverne-De Bie - Dieter Burssens (voorzitter) - Nathalie De Bleeckere - Hilde Lauwers - Jan Tallon - Gil Thys - Laurent Thys - Bea Vandewiele - Itte Van Hecke - Nicole Vettenburg - Veerle Vyverman.

Coördinatie en eindredactie:

Nicole Vettenburg

Redactie-adres:

Redactie WELWIJS
Trolieberg, 70
3010 KESSEL-LO
E-mail: nicole.vettenburg@welwijs.be
Teksten voor bijdragen, brieven en mededelingen dienen te worden toegezonden naar het redactieadres.

Druk:

Drukkerij Van der Poorten, Kessel-Lo

Abonnementen (vanaf 2010):

€ 25 voor organisaties en instellingen;
€ 20 voor particulieren;
€ 17 voor groepsabonnement (vanaf 5 abonnementen) en
€ 30 voor buitenlandse abonnementen.
Bedrag over te schrijven op
rek. nr. 001-2064133-49 van de v.z.w.
MAJONG, Trolieberg, 70 - 3010 Kessel-lo,
met vermelding "ABO-WW".

Logistieke ondersteuning:

Departement voor Lerarenopleiding, UGent

Nazicht drukproeven:

Lieve Goris

Verantwoordelijke uitgever:

Nicole Vettenburg,
Trolieberg 70,
3010 Kessel-Lo.

www.welwijs.be

MAJONG

De v.z.w. MAJONG stelt zich tot doel de positie van maatschappelijk kwetsbare jongeren te verbeteren. Sommige jongeren krijgen in hun contacten met de maatschappelijke instellingen (zoals: school, arbeidsmarkt, V.D.A.B., mutualiteit,...) steeds weer te maken met de negatieve effecten en genieten minder van het aanbod. Dit bleek uit meerdere onderzoeken, uitgevoerd binnen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie K.U. Leuven.

Om aan deze situatie daadwerkelijk iets te doen werd in mei 1989 de v.z.w. MAJONG opgericht. De leden van de vereniging zijn belangstellenden, afkomstig uit verschillende organisaties, nl. universiteiten (K.U. Leuven, UGent), schoolbegeleidingsdiensten (P.M.S. uit de verschillende netten), lerarenopleiding en welzijnsorganisaties.

MAJONG wil haar doelstelling in eerste instantie realiseren door de samenwerking tussen onderwijs en welzijnswerk te bevorderen. Hiertoe werden volgende activiteiten opgezet:

1. Het uitgeven van het tijdschrift WELWIJS (verschijnt 4 x per jaar)
  2. Het geven van vorming en begeleiding
  3. Het verrichten van onderzoek
- MAJONG v.z.w. Hooverplein 10 3000 Leuven.

PUBLICATIES MAJONG/WELWIJS

De redactie Welwijs organiseerde verschillende studiedagen waarvan de verslagboeken kunnen worden besteld.

DE DRIE WERELDEN VAN JOHNNY EN MARINA. Spanningen tussen school, gezin en leeftijdsgroep (1990), 75 p. (6 euro)

Jongeren typeren elkaar en stemmen hun eigen handelen hier op af. De bijdragen in dit verslagboek proberen inzicht te geven in dit fenomeen en zoeken naar manieren om er mee om te gaan. Met bijdragen van : M. Bouverne De Bie ; J. Heene ; P. Allegaert en L. Vanmarcke ; P. Van Den Bossche en J. Tallon ; J. Hazekamp.

LEERLINGENBEGELEIDING : een antwoord op veranderende leerlingsituaties (1993), 139 p. (8 euro)

Hoe wordt vanuit de verschillende socialisatiemilieus ingegrepen op de veranderende situaties waarin jongeren opgroeien? In dit boek wordt op deze vraag ingegaan: eerst wordt de probleemstelling zo concreet mogelijk gemaakt, vervolgens worden een aantal gebieden van begeleiding verder uitgewerkt. Met bijdragen van : W. Wielemans ; L. Thys ; N. Vettenburg ; B. Vandewiele ; A. De Wilde ; E. Bruneel en M. Nelissen ; J. Heene ; M. Bouverne De Bie.

WELZIJNSWERK EN EINDTERMEN, praktijkvoorbeelden en vragen (1996), 138 p. (8 euro)

De groeiende verbondenheid tussen welzijnswerk en onderwijs is met de introductie van de "eindtermen" versterkt. De studiedag ging in op de betekenis van deze evolutie voor kinderen en jongeren en de verwachtingen die zij meebrengt voor het welzijnswerk, het onderwijs en het jeugdwerk. Daarna volgden een groot aantal praktijkvoorbeelden. Met bijdragen van : R. Caels ; M. Bouverne De Bie ; N. Vettenburg ; J. Van Gils ; e.a.

OPVOEDEN IN BILLIJKHEID: hoe streng moet onze aanpak zijn? (1999), 123 p. (8 euro)

Naar aanleiding van 10 jaar Welwijs werd gereflecteerd op de uitgangspunten van het tijdschrift en dit vanuit de actuele maatschappelijke evolutie waar de roep naar meer controle en gestrengheid in de opvoeding sterker wordt. Centraal in deze reflectie staat de vraag: is de optie 'opvoeden in billijkheid' verenigbaar met de uitgangspunten van het tijdschrift Welwijs? Met bijdragen van: M. Bouverne De Bie; M. Elchardus; K. Van Heule; N. Vettenburg. De verzendingskosten zijn begrepen in de vermelde prijzen. Wie de vier verslagboeken samen bestelt, betaalt 25 euro.

JUBILEUMNUMMER "15 jaar Welwijs" (2005), 152 p. (10 euro)

Naar aanleiding van 15 jaar Welwijs werd een speciaal nummer uitgegeven met een selectie van vroegere bijdragen, een index met de artikels van de afgelopen 15 jaren en een bundeling van alle verschenen cartoons van Jan De Graeve. Voor een overzicht van de bijdragen zie: www.welwijs.be.

Jongeren en seksualiteit

Wat mag, wat mag niet?¹

Liesbet STEVENS

Voor we eraan beginnen: waar hebben we het precies over?

Als we het over het strafrechtelijk kader voor “jongeren en seksualiteit” hebben, waar hebben we het dan precies over? Misschien wordt dat vooral duidelijk door op te sommen waar het hier vooral *niet* over zal gaan. Het gaat niet over het strafrechtelijk kader voor heel specifieke problemen zoals kinderprostitutie of kinderpornografie en ook niet over incest. Het gaat ook niet over vormen van seksualiteitsbeleving die een jongere zonder diens toestemming worden opgedrongen. Of met andere woorden: de ‘klassieke’ seksuele misdrijven aanranding en verkrachting waarvan - helaas - ook minderjarigen vaak het slachtoffer worden, zijn niet het voorwerp van dit stuk. In deze bijdrage gaat het enkel over ‘gewenste’ vormen van seksualiteitsbeleving van jongeren. Ik plaats ‘gewenste’ daarbij nog even tussen haakjes, omdat de vraag of jongeren al dan niet bekwaam zijn om geldig toe te stemmen met seks - om seks te wensen dus - nu net het voorwerp van discussie uitmaakt als het gaat om jongeren en hun seksualiteit.

Hoe zit dat nu precies met het strafrecht, jongeren en seksualiteit?

Een eerste belangrijke bedenking is dat het strafrecht enkel voor jongeren een bescherming organiseert tegen *gewenste* vormen van seksualiteit. Al in het begin van de 19^e eeuw werden daartoe regels ingevoerd, die in 1867 ook in het Belgisch Strafwetboek opgenomen werden. Het doel was steeds om jongeren te beschermen tegen mensen, en daarbij dacht men voornamelijk aan volwassenen die misbruik maken van hun onervarenheid of onmondigheid op seksueel gebied. De leeftijdsgrens die daarbij gehanteerd wordt, ligt sinds 1912 op 16 jaar. Wie jonger is dan 16 (“age of consent”) wordt juridisch onbekwaam geacht om geldig met seksuele handelingen toe te stemmen, ongeacht of de min-zestienjarige *de facto* wel over voldoende beoordelingsvermogen ter zake zou beschikken.

Een tweede belangrijke opmerking bij het strafrechtelijke kader inzake jongeren en seksualiteit is dat de jongere zelf altijd als een slachtoffer wordt beschouwd. De andere betrokkene wordt steeds als de dader beschouwd. Dat is zelfs zo wanneer het initiatief tot de seksuele handelingen zou uitgegaan zijn van de min-zestienjarige. Het strafrecht verwacht van de oudste dat ie de wijste is. Zo vreemd is dat niet, ook de heren van ABBA zongen al over wat een verantwoordelijke man doet als hij zich met jonge Lolita geconfronteerd ziet: *“You’re so hot, teasing me, so you’re blue but I can’t take a chance on a chick like you, that’s something I couldn’t do, there’s that look in your eyes, I can read in your face that your feelings are driving you wild, ah, but girl you’re only a child ...”*

Een derde en laatste belangrijke vraag over het juridisch kader is wat precies ‘seks’ is voor het strafrecht. Sommigen denken dat het strafrecht moeite heeft met het definiëren daarvan. Wel, niet meer dan wij allemaal, zou ik zo zeggen. Over volgende handelingen is er alvast geen enkele discussie; zij vallen altijd in het toepassingsgebied van de strafrechtelijke regeling inzake seksualiteit. Het gaat dan om voelen en strelen boven of onder de kleren, manuele seks, geslachtsgemeenschap, orale seks en anale seks.² Er is wel discussie over zoenen op de mond en over tongzoenen: er is (nog) geen eensgezindheid of ook deze handelingen als seksuele handelingen beschouwd moeten worden. Het geslacht van het slachtoffer en de dader zijn niet relevant voor de eventuele strafbaarheid van de feiten: zowel meisjes als jongens kunnen slachtoffer zijn en zowel vrouwen als mannen kunnen dader zijn. Bovendien is de strafwaardigheid van de feiten niet afhankelijk van een eventueel geslachtsverschil tussen de betrokkenen. Of met andere woorden: zowel feiten tussen personen van verschillend geslacht als tussen personen van hetzelfde geslacht komen principieel in aanmerking.

Wat is het probleem?

Het probleem met dit strafrechtelijk kader is dat het ook van toepassing is op *gewenste* seksuele handelingen tussen min-zestienjarige onderling. Wie een min-zestienjarige bij seksuele handelingen betreft, pleegt vandaag strafbare feiten, ook als die persoon zelf minderjarig is. Ook seks tussen jongeren onderling zit dus in een strafrechtelijke sfeer van zodra een van de jongeren nog geen 16 jaar oud is. Omdat de feiten in dat geval gepleegd werden door een minderjarige is er sprake van een als “misdrijf omschreven feit” en kan de zogenaamde ‘dader’ in het jeugdbeschermingsrecht beschouwd worden als een ‘MOF’-er. Het zogenaamde ‘slachtoffer’ zou in dergelijke gevallen beschouwd kunnen worden als een jongere in een ‘problematische opvoedingssituatie’ en als een ‘POS’-er in het jeugdbeschermingsrecht terechtkomen. Het is onduidelijk over hoeveel gevallen het precies gaat, maar in ieder geval gaat er van deze situatie een vorm van dreiging uit ten aanzien van jongeren en hun normale seksuele ontwikkeling.

Meestal weet het gerecht uiteraard niets over je seksuele leven, ook niet als je jonger dan 16 jaar bent. Maar seksuele misdrijven zijn geen zogenaamde klachtmisdrijven. Dat betekent dat iedereen bij de politie of het gerecht aangifte kan doen van de feiten. En dus is het steeds mogelijk dat iemand anders, bijvoorbeeld de ouders van een van de betrokken jongeren of zelfs een jaloezige (ex-)vriend of vriendin, aangifte gaat doen. Op zichzelf hoeft dat nog niet te betekenen dat de feiten tot een strafproces zullen leiden: het parket kan de feiten seponeren, dat wil zeggen ‘klasseren zonder gevolg’. Maar bij een klacht met burgerlijke partijstelling, dat wil zeggen

een klacht door het slachtoffer zelf of door ouders in naam van hun dochter of zoon, kan het parket de feiten niet seponeren zonder dat een rechtbank zich erover uitsprekt.

Cijfergegevens:

- Het aantal tienerzwangerschappen blijft relatief constant
- Abortus bij meisjes onder de 19 jaar bedraagt 15% van het totaal (ook de afbrekingen blijven relatief constant en zijn bij de laagste cijfers van Europa)
  - o 10 tot 14-jarigen: 1 op 1000
  - o 15 tot 19-jarigen: 8 op 1000
  - o Risicogroep: laaggeschoolde allochtone meisjes
- Seksueel overdraagbare aandoeningen (soa's) worden het vaakst vastgesteld bij mensen jonger dan 35, zowel mannen als vrouwen
  - o Meisjes tussen 15 en 24 jaar vormen de grootste risicogroep voor soa (Chlamydia), met meisjes tussen 15 en 19 jaar in stijgende lijn
  - o Jongeren tot 18 geen grote risicogroep voor hiv
- Seksueel grensoverschrijdend gedrag
  - o Nog steeds een groot risico
  - o 4 kinderen per dag aangemeld bij vertrouwenscentra kindermishandeling
  - o Meisjes vaker slachtoffer
  - o Dader vaak bekende (man) uit gezin, familie of naaste omgeving
  - o Incest nog steeds meest voorkomende vorm
  - o Risicogroepen: meisjes, laagopgeleide jongeren, holebi-jongeren, jongeren met verstandelijke beperking, leeftijd: 25% tussen 4 en 7, 25% tussen 8 en 11

(Uit presentatie Erika Frans op studiedag 'Kamer met uitzicht. Jongeren en seksualiteit' - 13 mei 2011)

Hoe kunnen we dat oplossen?

De cruciale vraag is dus hoe je de normale seksuele ontwikkeling van jongeren kan beschermen zonder hun bescherming tegen misbruik van hun onervarenheid op te moeten geven.

Zou het mogelijk zijn om geval per geval te beoordelen of iemand de ervarenheid heeft om geldig toe te stemmen met seksuele handelingen? Een eerste vraag die daarbij rijst, is welke criteria dan gehanteerd moeten worden. In het verleden is al eens gesuggereerd dat we dit probleem zouden moeten oplossen door "geen jaartjes te tellen, maar haartjes". Dat is nonsens, natuurlijk. De fysieke ontwikkeling van een jongere zegt niets over haar of zijn mentale ontwikkeling op het vlak van seksualiteit. Maar ook een individuele beoordeling van de mentale mogelijkheden van een jongere om toe te stemmen met seksuele handelingen zou waarschijnlijk bijzonder lastig zijn en zou ook bijzonder moeilijk te organiseren zijn. Bovendien is dan het knelpunt wanneer die beoordeling precies zou moeten gebeuren. Als die pas na de feiten zou gebeuren, zou dit ze-

ker geen oplossing zijn die de rechtszekerheid zou bevorderen. Een inschatting geval per geval van de bekwaamheid van jongeren om geldig toe te stemmen, lijkt dus niet aangewezen.

Een andere mogelijkheid zou zijn om de leeftijdsgrens voor de seksuele handelingsbekwaamheid - die nu op 16 jaar ligt - te verlagen. Een evidente, door te hakken knoop zou dan zijn tot welke leeftijd men die grens zou verlagen. Het probleem met het verlagen van de leeftijd van de seksuele handelingsbekwaamheid is dat het, hoewel het jongeren meer zekerheid en mogelijkheden biedt bij hun seksuele ontwikkeling, tegelijkertijd jongeren minder bescherming zou bieden tegen vormen van *ongewenste* seksualiteit. Concreet: als de leeftijdsgrens zou verlaagd worden tot bijvoorbeeld 14 jaar betekent dit dat wanneer een jongere vanaf 14 jaar het slachtoffer zou worden van een aanranding of verkrachting bewezen moet worden dat zij of hij geen toestemming gaf, terwijl voorheen enkel de seksuele handeling bewezen moest worden en de leeftijd voldoende was om deze seksuele handelingen strafbaar te maken.

De oplossing die m.i. het beste resultaat garandeert, is het invoeren voor een bepaalde leeftijdsgroep van een maximaal toegelaten leeftijdsverschil tussen de betrokkenen. Men zou bijvoorbeeld met een leeftijdsverschil van maximaal 5 jaar kunnen werken voor de veertien- en vijftienjarigen. Deze oplossing heeft als voordeel dat jongeren nog steeds op strafrechtelijke bescherming kunnen rekenen voor wat seksuele contacten betreft met personen die substantieel ouder zijn dan zichzelf, terwijl hun normale seksuele ontwikkeling met leeftijdsgenoten niet langer als een misdrijf gekwalificeerd zou kunnen worden. Concreet: een zeventienjarige zou wel seksuele handelingen mogen beleven met een veertienjarige, maar een vijf- en veertigjarige (nog steeds) niet. De hamvraag bij deze mogelijke hervorming van het seksueel strafrecht is dan enerzijds voor welke leeftijdsgroep dit maximale leeftijdsverschil zou ingevoerd worden en anderzijds welk maximaal leeftijdsverschil gehanteerd zou worden. Maar dat zijn vragen waarvoor een jurist een beetje hulp nodig heeft van andere experts ...

Liesbet STEVENS

Gastdocent Instituut voor
Familiale en Seksuologische Wetenschappen
KULeuven

NOTEN

1. Op vrijdag 13 mei 2011 organiseerde het Kinderrechtencommissariaat een 'Kamer met uitzicht' over het thema "jongeren en seksualiteit". Een 'Kamer met uitzicht' laat experts aan het woord over een thema dat kinderen en jongeren aanbelangt. Deze bijdrage is gebaseerd op mijn presentatie over hetzelfde onderwerp op deze 'Kamer met uitzicht'.
2. Voor deze opsomming heb ik me laten inspireren door de opsomming van seksuele handelingen in de presentatie van Wim Beyers (UGent) over de seksuele carrière van jongeren op deze 'Kamer met uitzicht' over jongeren en seksualiteit.

Het Kinderrechtencommissariaat maakte in samenwerking met Sensoa, Jeugd en Seksualiteit en de Vlaamse Jeugdraad een dossier met positieve kijk op seksualiteitsbeleving. De pdf-versie van de publicatie 'Jongeren en seksualiteit. Het recht op seksuele gezondheid en ontwikkeling. Visie en aanbevelingen' (Brussel: Vlaams parlement, 61 pp.) staat online op:

http://www.kinderrechten.be/IUSR/documents/volwassenen/dossier_seksualiteit/DOSSIER_jongeren_en_seksualiteit_def.pdf

Het effect van jeugdparticipatie en schoolervaringen op democratische waardepatronen

Een longitudinaal onderzoek naar de kennis, interesse en politieke participatie van jongeren

Ellen QUINTELIER & Ellen CLAES

In een democratie is het zeer belangrijk dat mensen bepaalde kennis en vaardigheden hebben om te participeren. Deze democratische waardepatronen kunnen thuis aangeleerd worden, maar ook op school en in het verenigingsleven. Voor deze bevindingen kunnen we reeds teruggaan naar de werken van Plato en Aristoteles, die het op hun manier al over politieke educatie hebben. Iets 'recenter', vinden we ook bij Alexis de Tocqueville (1835/1840) en John Dewey (1916) duidelijke verwijzingen naar de belangrijkheid van politieke educatie specifiek via verenigingen en de school.

De voorlopers

De Fransman, Alexis de Tocqueville, schreef in 1830 zijn ervaringen neer van zijn 15 maand durend bezoek aan Amerika (de Tocqueville, 1835/1840). Hij stelde daar vast dat de Amerikanen zeer veel vrijheid genoten, er een grote mate van politieke gelijkheid heerste (universeel stemrecht), maar vooral dat het Amerikaanse verenigingsleven zeer uitgebreid en belangrijk was. 'America is a nation of joiners' in zijn ogen: iedereen is lid van verenigingen, en kan een vereniging oprichten als er nog geen is die aan zijn/haar behoefte voldoet. Door hun engagement in verenigingen leren de Amerikanen ook bij over hoe de democratie werkt: in een vereniging kan men een eigen mening leren ontwikkelen, moeten compromissen gesloten worden, worden leiders verkozen, ... Kortom, verenigingen zijn kleine schooltjes waar de praktijken van democratie aangeleerd worden.

Minstens even belangrijk voor het aanleren van waarden is de school volgens John Dewey. Hij verwijst naar het belang van scholen voor een democratische samenleving. Vooral zijn boek 'Democratie en Onderwijs' (Dewey, 1916) is daarvan een duidelijk bewijs. De

discussie over wat voor een verschil een school kan maken in de morele opvoeding van kinderen, en dus ook voor de democratische samenleving, is aanwezig in al zijn educatieve geschriften. Dewey wijst op het belang van het interne, democratische karakter van de school. Zo kan de school een ideale, experimentele setting

voor kinderen zijn om in contact te komen met de samenleving en haar democratische waarden. Deze waarden moeten echter worden aangepast aan de tijdsgeest: onderwijs is geen statisch ding, maar

een actief en constructief groeiproces. De school moet kinderen dus niet leren wat democratie is. De school moet kinderen democratie laten voelen en beleven.

Ook meer hedendaags onderzoek duidt op het belang van scholen en verenigingen, vaak onder de noemer van politieke socialisatie. David Campbell (2006), bijvoorbeeld, geeft aan dat scholen, en meer bepaald de normen binnen een school, invloed kunnen hebben op het engagement van jongeren en tolerantie bij jongeren. Jongeren geven ook zelf aan dat lessen over politiek hun interesse vergroten. Uit een Amerikaanse studie blijkt dat bijna de helft van de jongeren die een cursus burgerschapseducatie volgden meer interesse in politiek kregen (Zukin, Keeter, Andolina, Jenkins, & Delli Carpini, 2006:142). Enkel lessen over politiek zijn echter niet voldoende: ook de mogelijkheid tot (politieke) discussie, lidmaatschap van schoolverenigingen en het ontwikkelen van politieke vaardigheden leiden tot meer participatie bij jongeren (Verba, Schlozman, & Brady, 1995; Zukin, et al., 2006).

De houdingen

Als uitkomst van het socialisatieproces in scholen en verenigingen schuiven we hier drie houdingen/gedragingen naar voor: politieke kennis, politieke interesse en politieke participatie. Ondanks dat deze houdingen zeer belangrijk zijn voor het democratisch functioneren, zijn deze houdingen niet de enige van belang in een democratie: men kan ook denken aan sociaal en politiek vertrouwen, het gevoel dat je invloed kan hebben op politiek, en tolerantie tegenover andere meningen en groepen.

Enkel lessen over politiek zijn niet voldoende

De school moet kinderen democratie laten voelen en beleven

Ten eerste kan **politieke kennis** beschouwd worden als een voorwaarde voor integratie in het politieke systeem: als je niet weet wie de premier is, kan je hem niet straffen of belonen voor zijn beleid. Als je niet op de hoogte bent van de actualiteit, weet je niet wanneer je verworvenheden bedreigd worden en je op straat moet komen om te protesteren (Delli Carpini & Keeter, 1996). Politieke kennis laat mensen ook toe om politieke gebeurtenissen beter te begrijpen en te plaatsen in een groter geheel. Mensen met meer kennis hebben ook meer vertrouwen in de medemens en politici en steunen de democratie meer (Galston, 2007).

Ten tweede is een zekere mate van **politieke interesse** een vereiste voor democratisch burgerschap. Als je niet weet wat er rondom je gebeurt (van zeer lokaal tot in de wereld), kan je jezelf ook geen volwaardige burger noemen. Een zekere mate van interesse in je omgeving is vereist als democratisch burger. Politieke interesse is tevens gerelateerd aan *political efficacy* (of het gevoel dat men/je invloed kan uitoefenen op het politieke systeem), steun voor het politieke systeem zelf, politieke kennis en andere politieke houdingen (Almond & Verba, 1965; Verba, et al., 1995). Interesse wordt belangrijker aangezien mensen en jongeren steeds meer informatie te verwerken krijgen, en dus ook meer keuze krijgen om zich over andere dingen te informeren als politiek (Prior, 2007).

Ten derde is er nog **politieke participatie**. Politieke participatie is een belangrijk onderdeel van democratisch burgerschap. Ten eerste is politieke participatie 'deelnemen aan de democratie'. Politieke participatie is een manier voor mensen om hun behoeften, zorgen en problemen aan de autoriteiten door te geven. Wanneer dit vrij en ongedwongen gebeurt, versterkt dit het democratische karakter van de maatschappij in kwestie. Alle mensen moeten het recht of de mogelijkheid hebben om zich op één of andere manier in te zetten bij het politieke proces (Dahl, 1990; Verba, et al., 1995). Ook Dalton (2000:927) stelt daarom dat democratie een actief burgerschap verwacht, want het is door discussie, publieke belangstelling en betrokkenheid bij de politiek dat maatschappelijke doelstellingen worden gedefinieerd en uitgevoerd in een democratie.

Deze effecten versterken elkaar: er wordt verondersteld dat degenen die geïnteresseerd zijn in de politiek, automatisch in staat zijn om meer kennis te verwerven, en meer geneigd zijn om deel te ne-

men aan het politieke leven (Verba, et al., 1995). We willen hier niet zover gaan om te zeggen dat men zeer geïnteresseerd moet zijn in politiek, men alles moet weten over politiek en moet participeren, maar een beperkte mate van politiek engagement is toch vereist als men als volwaardig burger wil participeren in een democratisch bestel.

Data

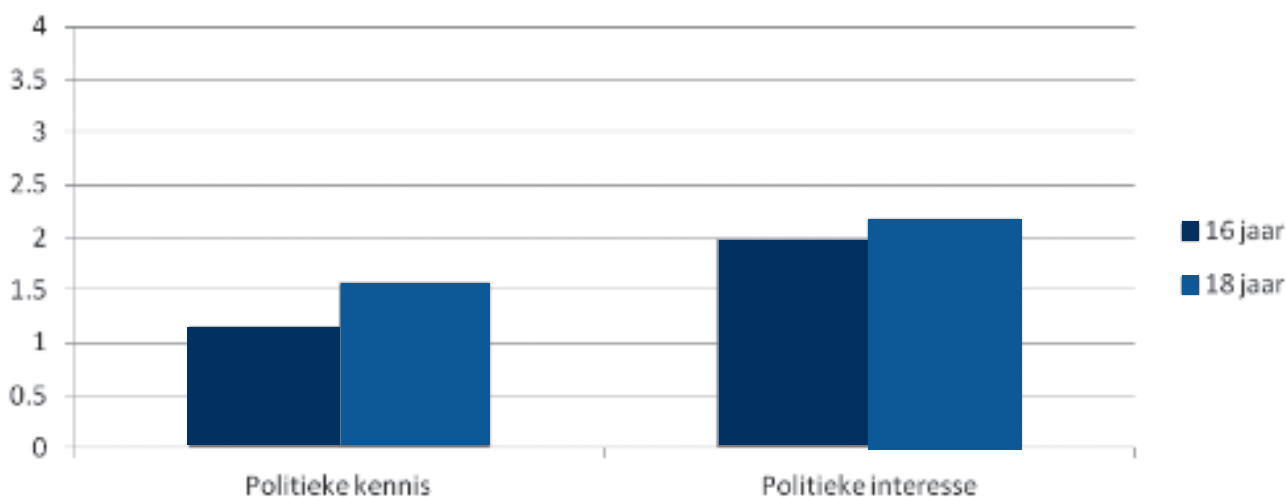
In het volgende deel gaan we na wat de relatie is tussen school, verenigingsleven en democratisch burgerschap. We gaan echter niet zoals zoveel studies na wat het effect is van de school en het lidmaatschap op het moment zelf, maar of er enkele jaren later nog sprake is van een effect. We bekijken het met andere woorden op langere termijn. Het zou bijvoorbeeld kunnen dat ik door een zeer geëngageerde leerkracht de actualiteit intenser ga volgen, meer interesse, kennis e.d. ontwikkel, maar de vraag is echter of dit effect na twee jaar nog steeds bestaat. Daarom gaan we aan de hand van de Belgische Politieke Panel Studie (BPPS 2006-2008), kijken of jongeren die op 16-jarige leeftijd (in 2006) gesocialiseerd werden door de school en/of het verenigingsleven, daar twee jaar later nog een positief effect van ondervinden.

De BPPS 2006-2008 is een representatieve panelstudie van 16- en 18-jarigen. In 2006 gingen onderzoekers naar 112 Belgische scholen en bevroegden daar 6330 jongeren naar hun politieke houdingen. In 2008 probeerden de onderzoekers deze respondenten terug te bereiken, en slaagden erin 4235 jongeren (of 67%) terug te bevragen op school of via een postenquête (Hooghe, Quintelier, Claes, & Dejaeghere, 2009).

Het effect van school en verenigingen op democratisch burgerschap

Eerst leggen we kort uit hoe politieke kennis, politieke interesse en politieke participatie gemeten worden. Politieke kennis wordt gemeten aan de hand van 4 kennisvragen, waarvan 2 die terugkwamen op 16- en 18-jarige leeftijdⁱⁱ:

GRAFIEK 1. GEMIDDELDE POLITIEKE KENNIS EN INTERESSE

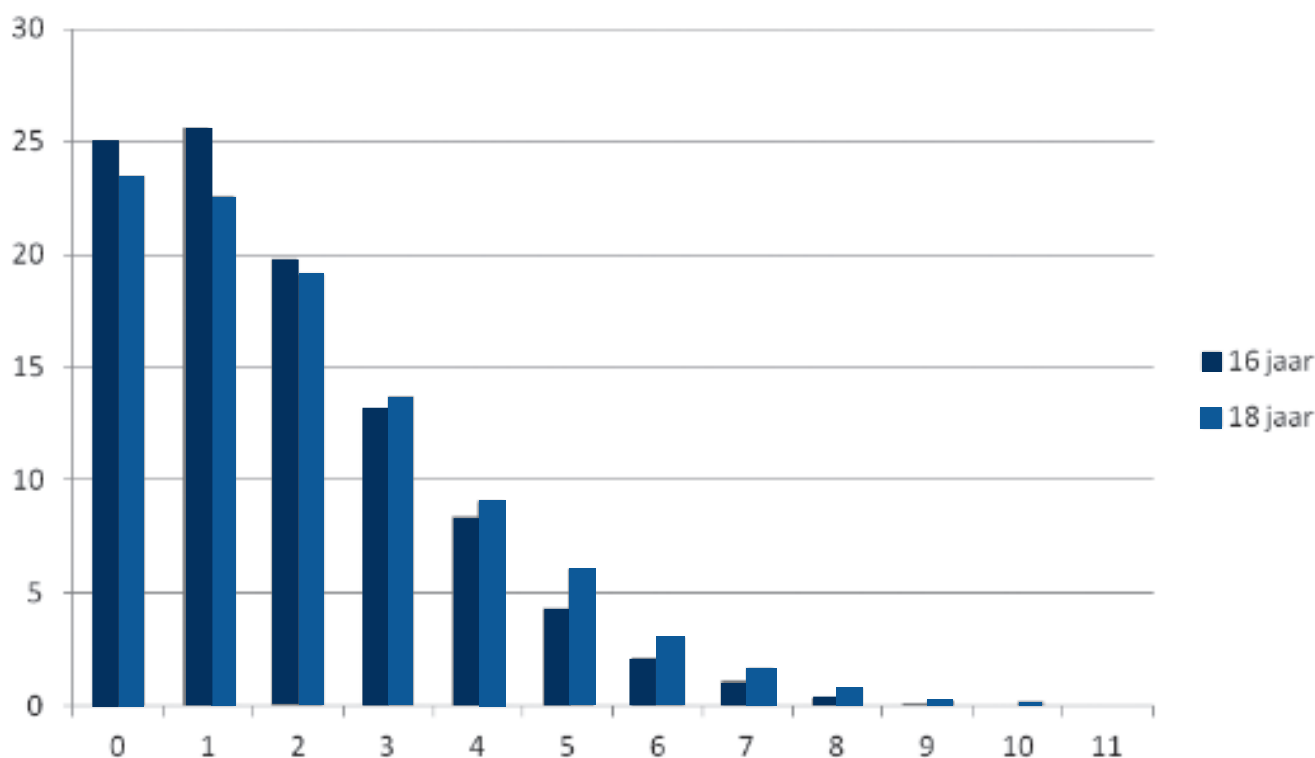
- Wie is de voorzitter van de Europese Commissie? (José Manuel Barroso - 16/18)
- Waaruit bestaat het Belgische federale parlement? (Kamer en Senaat - 16/18)
- Wie is minister van justitie in de Belgische federale regering? (Laurette Onkelinx - 16)
- Tot welke partij behoort premier Guy Verhofstadt? (Open VLD - 16)
- Wie is voorzitter van de sp.a? (Caroline Gennez - 18)
- Tot welke partij behoort Didier Reynders? (MR - 18)

De jongeren hun politieke kennis neemt toe van 1.15 naar 1.57 op 4. Ook het percentage jongeren dat geen enkele vraag kan beantwoorden is verbeterd: dit daalt van 37 naar 24 procentⁱⁱⁱ.

Politieke interesse wordt gemeten aan de hand van de volgende vraag: Hoe geïnteresseerd ben je in maatschappelijke problemen en politiek?^{iv} Het gemiddelde niveau van interesse bij jongeren neemt ook toe, van 1.98 naar 2.17 op een schaal van 1 tot 4. We zien dus dat 18-jarigen reeds meer betrokken zijn bij politiek dan 16-jarigen. Politieke participatie is een somschaal op basis van 10 items^v. Het gemiddeld aantal activiteiten is 2.0 op 16- en 2.1 op 18-jarige leeftijd. Het gemiddeld aantal activiteiten neemt dus lichtjes toe, en er worden ook meer jongeren actief: het percentage jongeren dat aan geen enkele activiteit deelneemt daalt van 25 naar 23 procent (zie grafiek 1). Eenzelfde percentage neemt deel aan slechts één activiteit. Slechts een kleine minderheid is zeer actief, en neemt deel aan vijf of meer activiteiten: 8 procent op 16-, 12 procent op 18-jarige leeftijd.

Nu gaan we kijken of scholen en verenigingen jongeren kunnen stimuleren om democratische burgers te worden. Daarvoor gaan we na of jongeren die in 2006 een bepaalde impuls kregen van een socialisatieagent, inderdaad ook meer kennis, interesse en/of participatie vertonen in 2008 dan diegenen die deze impuls niet kregen. We vergelijken hierbij het gemiddelde kennis-, participatie- en interessenniveau van de jongeren in 2008 die gesocialiseerd werden door de school en/of het verenigingsleven (zie tabel 1) met de groep die deze socialisatie niet kreeg (cijfers niet gerapporteerd). Als dit verschil significant is, wordt dit verschil aangegeven met sterretjes. We zien dat de meeste metingen van de school een positief effect hebben op kennis, interesse en participatie, of kortweg 'democratisch burgerschap' zoals we de drie factoren hier noemen. We zien dat het spreken over de politieke actualiteit, het lid zijn van een schoolraad, vrijwilligerswerk op school en een groepswerk maken alle vier een duidelijk positief effect hebben op democratisch burgerschap. Inspraak op school leidt enkel tot meer politieke kennis en een open klasklimaat heeft geen effect op democratisch burgerschap. Voor het verenigingsleven zien we op het eerste zicht minder effecten. Nieuwe sociale bewegingen (milieu-, vrede-, derdewereld-, antiracisme- en mensenrechtenvereniging, ...) hebben een eenduidig positief effect op democratisch burgerschap. Lidmaatschap van jeugdbewegingen en jeugdgraden of andere adviesgroepen, hebben enkel een positief effect op politieke interesse en participatie, niet op kennis. Leden van (eender welke) vereniging die de kans hebben om een leidersrol in de vereniging op te nemen en zelf activiteiten

GRAFIEK 2. PERCENTAGE JONGEREN DAT IN N ACTIVITEITEN PARTICIPEERT

Data: BPPS 2006-2008.

TABEL 1. GEMIDDELD KENNIS-, INTERESSE- EN PARTICIPATIENIVEAU IN 2008 NAARGELANG DE POLITIEKE SOCIALISATIE IN 2006.

	2008		
	Kennis	Interesse	Participatie
2006			
School			
Meermaals spreken over de politieke actualiteit	1.86***	2.40***	2.47***
Lid schoolraad	2.02**	2.51***	2.93***
Vrijwilligerswerk op school	1.81***	2.30**	2.62***
Meermaals groepswerk	1.84***	2.29***	2.34***
Inspraak	1.70***	2.19ns	2.08ns
Open klasklimaat	1.69ns	2.18ns	2.09ns
Verenigingen			
Jeugdbewegingen	1.77ns	2.32***	2.42***
Nieuwe sociale bewegingen	2.09**	2.67***	4.06***
Jeugdraad en andere adviesgroepen	2.10ns	2.58***	3.36***
Leidersrol in de vereniging	1.79ns	2.28ns	2.46ns
Beslissingen nemen	1.79***	2.24ns	2.38***
Zelf activiteiten organiseren	1.80***	2.29ns	2.65***
Gemiddelde	1.67	2.18	2.09

Data: BPPS 2006-2008. De factoren zijn geselecteerd op basis van eerder onderzoek (Claes, 2010; Quintelier, 2009). Significantie one-way anova^{vi}: *:p<.05; **:p<.01.; ***p<.001.

te organiseren hebben meer politieke kennis en participeren meer, maar dit leidt niet tot meer politieke interesse. Zelf beslissingen kunnen nemen in de vereniging heeft geen effect. Aangezien deze factoren enkel voor leden gelden, zullen we ze niet opnemen in de regressie (Tabel 2). De vraag is echter of al deze factoren samen gaan: vermoedelijk geven scholen die actief werken aan het democratisch burgerschap jongeren kansen op allerlei vlakken. Verder zullen ook leerlingen die actief zijn in de schoolraad, ook actiever zijn in andere verenigingen. We zullen in de volgende regressie dus alle verenigings- en schoolfactoren opnemen in één model. In Tabel 2 worden de resultaten van die regressie weergegeven. We vinden dat jongens meer interesse en kennis hebben, maar niet meer participeren dan meisjes. Jongeren met een hogere sociaaleconomische status^{vi} hebben ook meer democratisch burgerschap.

Als we alle factoren dus samen opnemen in één model, wordt de invloed van de school gereduceerd, deels omdat de school vooral participatiemogelijkheden voorziet in het aso (Quintelier, 2010). Het spreken over de actualiteit is echter nog steeds een goed middel, alsook het lid zijn van een schoolraad om democratisch burgerschap te stimuleren. Vrijwilligerswerk via school en inspraak hebben in wat er op school gebeurt, heeft enkel een positief effect op politieke participatie. Groepswerk heeft een klein positief effect op interesse en participatie. Een open klasklimaat, ten slotte leidt tot minder participatie. Inspraak geven is dus goed, maar dit hoeft ook niet te veel te zijn. Jongeren moeten ook soms gewoon de autoriteit van leerkrachten en directie aanvaarden. In andere werken werd ook reeds eerder gewezen op de belangrijkheid van dit soort autoritair klasklimaat: plaats voor discussie, maar dit in combinatie met duidelijk 'gezag' van de leerkracht (Pellerin, 2005).

Verenigingen hebben, als we controleren voor geslacht, sociaaleconomische status en de politieke socialisatie via de school en positief effect op interesse en participatie. Er is echter geen effect op

politieke kennis, maar dit kan uiteraard nog komen aangezien deze jongeren toch al geïnteresseerd en geëngageerd zijn.

Het beste van beide werelden

School en verenigingen, het is geen of-of verhaal, maar een en-en verhaal: en scholen en verenigingen kunnen jongeren aanzetten tot democratisch burgerschap. Scholen kunnen democratisch burgerschap het best ondersteunen door hun leerlingen te laten spreken over de politieke actualiteit en een schoolraad op te richten. Over politiek spreken kan verschillende vormen aannemen van een georganiseerd gesprek of presentatie tot een spontane discussie die ontstaat naar aanleiding van een uitspraak van één van de leerlingen.

Maar ook het verenigingsleven doet zijn duit in het zakje: leden van jeugdbewegingen, nieuwe sociale bewegingen, jeugdraad en andere adviesraden zijn meer democratische burgers. Het is dus aan de overheid om het aanbod aan jeugdverenigingen divers en vrij toegankelijk te houden zodat iedere jongere in zijn omgeving verschillende verenigingen heeft waar hij lid van kan worden om zich volledig, ook als democratisch burger, te ontplooiën. De pauw (De Pauw, Vermeersch, Cousée, Vettenburg, & Van Houtte, 2010).

Inspraak geven is dus goed, maar dit hoeft ook niet te veel te zijn

Ellen QUINTELIER & Ellen CLAES

Centrum voor Politicologie, K.U.Leuven
Parkstraat 45 - Box 3602, 3000 Leuven
Significant GfK, Geldenaaksebaan 329,
3001 Heverlee

TABEL 2. KENNIS, INTERESSE EN PARTICIPATIE NIVEAU IN 2008 VOORSPELLEN AAN DE HAND VAN POLITIEKE SOCIALISATIE IN 2006.

	2008		
	Kennis	Interesse	Participatie
2006			
Jongen	.168***	.091***	-.039*
Sociaaleconomische status	.394***	.263***	.214***
School			
Spreken over de politieke actualiteit	.089***	.159***	.114***
Lid schoolraad	.038*	.071***	.080***
Vrijwilligerswerk op school	.006ns	.022ns	.082***
Groepswerk	.037ns	.035*	.037*
Inspraak	-.020ns	.012ns	.039*
Open klasklimaat	.013ns	-.024ns	-.050**
Verenigingen			
Jeugdbewegingen	-.002ns	.041**	.035*
Nieuwe sociale bewegingen	.003ns	.062***	.137***
Jeugdraad en andere adviesgroepen	.030ns	.036*	.052**
Verklaarde variantie	19.1	14.2	14.2

Data: BPPS 2006-2008. OLS Regressie. Significantie: *: $p < .05$; **: $p < .01$; ***: $p < .001$.

REFERENTIES

- Almond, G. A., & Verba, S. (1965). *The Civic Culture: political attitudes and democracy in five nations (2nd ed)*. Princeton: Princeton University Press.
- Campbell, D. E. (2006). *Why We Vote: How Schools and Communities Shape Our Civic Life*. Princeton: Princeton University Press.
- Claes, E. (2010). *Schools and Citizenship Education: A Comparative Perspective of Socialization Effects of Citizenship Education on Adolescents. PhD Thesis*. Leuven: K.U.Leuven.
- Dahl, R. (1990). *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.
- Dalton, R. J. (2000). Citizen Attitudes and Political Behavior. *Comparative Political Studies*, 33(6/7), 912-940.
- De Pauw, P., Vermeersch, H., Coussée, F., Vettenburg, N., & Van Houtte, M. (2010). *Jeugdbewegingen in Vlaanderen. Een onderzoek bij groepen, leiding en leden*. Brussel: Vlaams Ministerie van Cultuur, Jeugd, Sport en Media.
- de Tocqueville, A. (1835/1840). *Democracy in America and Two Essays on America. Translated by Gerald E. Bevan with an Introduction and Notes by Isaac Kramnick (2003)*. London: Penguin.
- Delli Carpini, M. X., & Keeter, S. (1996). *What Americans know about politics and why it matters*. New Haven: Yale University Press.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. New York: The Macmillan Company.
- Galston, W. A. (2007). Civic Knowledge, Civic Education, and Civic Engagement: A Summary of Recent Research Source. *International Journal of Public Administration*, 30(6), 623-642.
- Hooghe, M., Quintelier, E., Claes, E., & Dejaeghere, Y. (2009). *The Belgian Political Panel Survey 2006-2008. Technical report*. Leuven: K.U.Leuven.
- Pellerin, L. A. (2005). Applying Baumrind's parenting typology to high schools: toward a middle-range theory of authoritative socialisation. *Social Science Research*, 34(2), 283-303.
- Prior, M. (2007). *Post-Broadcast Democracy. How Media Choice Increases Inequality in Political Involvement and Polarizes Elections*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Quintelier, E. (2009). *Political participation in late adolescence. Political socialization patterns in the Belgian Political Panel Survey. PhD Thesis*. Leuven: K.U.Leuven.
- Quintelier, E. (2010). The effect of schools on political participation: a multilevel logistic analysis. *Research Papers in Education*, 25(2), 137-154.
- Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: civic voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Zukin, C., Keeter, S., Andolina, M., Jenkins, K., & Delli Carpini, M. X. (2006). *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. New York: Oxford University Press.

NOTEN

- ⁱ Hoewel alleen blanken stemrecht hadden.
- ⁱⁱ Voor meer informatie zie hoofdstuk 6 in Hooghe (2011) Politiek en burgerschap. Politieke socialisatie bij Belgische jongeren. Leuven, Acco.
- ⁱⁱⁱ Ook indien we enkel de terugkerende vragen vergelijken, zien we deze trend.
- ^{iv} 1: niet geïnteresseerd, 2: een beetje geïnteresseerd, 3: geïnteresseerd, 4: heel geïnteresseerd
- ^v Voor meer informatie zie: (Quintelier, 2009) en hoofdstuk 2 in Hooghe (2011) Politiek en burgerschap. Politieke socialisatie bij Belgische jongeren. Leuven, Acco. De 10 activiteiten zijn: geld opgehaald voor of geschonken aan een goed doel, een petitie getekend, producten gekocht om politieke, ethische of milieuredenen, producten bewust niet gekocht om politieke, ethische of milieuredenen, bewust een sticker, badge, T-shirt,... met een politieke en sociale boodschap gedragen, een cultureel evenement of show met een politieke inhoud (bal van de burgemeester, benefiet,...) bijgewoond, een e-mail met een politieke boodschap doorgestuurd, deelgenomen aan legale betogingen of protest, een politieke boodschap geschreven of openbaar gemaakt, contact gezocht met politici om een bepaalde situatie aan te klagen, ..., lidmaatschap van een politieke partij
- ^{vi} Sociaaleconomische status wordt gemeten aan de hand van (een factorschaal op basis van) het huidige opleidingsniveau van de jongere (aso, tso, bso en hun Waalse equivalenten), hun verwachte opleidingsniveau (universiteit, hogeschool, middelbaar onderwijs) en het aantal boeken thuis.

Bij de Roma op de sofa

De brugfiguur als hefboom voor maatschappelijke integratie

Elias HEMELSOET

Het is niet altijd evident om Roma-kinderen op school te krijgen en te houden. Eerder belichtten Koen Geurts, Natasja Naegels en Norah Van den Daele met hun bijdrage in dit tijdschrift (2010, 1) heel wat praktische drempels die de schoolparticipatie voor deze kinderen bemoeilijken. Precaire leefomstandigheden staan deelname meer dan eens in de weg en kinderen worden van thuis uit slechts beperkt begeleid en ondersteund. Voorbij deze praktische belemmeringen ervaren leerkrachten vaak dat de thuiscultuur ver van de schoolcultuur staat. Deze bijdrage gaat in op de rol en betekenis van het brugfigurenproject in het Gentse basisonderwijs als een hefboom om deze kloof te overbruggen. Ze is gebaseerd op een workshop die ik samen met Lies Horrie (onthaalleerkracht op de Toren van Babel) mocht verzorgen op de studiedag over anderstalige nieuwkomers 'Vreemde eend? Gewoon een kind in de klas!' die het LOP-Gent organiseerde op 18 maart 2011.

Een veranderende maatschappelijke context...

De recente toestroom van migranten uit Oost-Europa - en in het bijzonder van Roma - brengt heel wat onrust met zich mee. Dat blijkt op de eerste plaats uit de talloze berichten die in de media verschijnen. Geregeld stellen deze de Roma voor als slachtoffers van racisme en discriminatie die in menonwaardige omstandigheden in kraakpanden zonder water, elektriciteit of verwarming moeten leven. Maar minstens zo vaak gaat het om criminele feiten zoals diefstal, inbraken of geweldplegingen. Ook beleidsmakers zitten plots onbehaaglijk op hun stoel als ze aan de slag moeten met een groep waar maar moeilijk vat op te krijgen is. Cijfergegevens zijn beperkt voorhanden, en bieden vaak niet meer dan een ruime schatting die de reële situatie slechts vaag benadert. De migratiestromen zijn zeer onvoorspelbaar en verschillen sterk naargelang van de particuliere context. Zo kende Gent recentelijk een grote instroom van hoofdzakelijk Turkssprekende Bulgaren naast de zich uitbreidende Slowaakse gemeenschap die al langer in de stad aanwezig is. De integratie van deze verschillende groepen verloopt op zeer uiteenlopende wijzen. Zo vinden de Bulgaren vaak aansluiting bij de brede Turkse gemeenschap in Gent door de gedeelde taal, wat voor de Slowaken niet het geval is. In andere steden gaat het dan weer om groepen uit Roemenië of Kosovo, wat een eenduidig beleid op Vlaams of federaal niveau bijna onwerkbaar maakt. Lokale overheden schuiven de verantwoordelijkheid door naar Vlaanderen, België en Europa en op de hogere beleidsniveaus onderschrijft men het belang van een lokale, in de context verankerde aanpak. In deze complexe thematiek staat één observatie als een paal boven water: de recente instroom van Roma in onze West-Europese steden brengt een veranderende maatschappelijke context met zich mee, die beleidsmakers voor nieuwe uitdagingen stelt.

... nieuwe uitdagingen voor de school

Deze maatschappelijke verschuivingen en de toenemende aanwezigheid van Roma-kinderen in de klassen brengen een aantal

praktische problemen met zich mee voor de school. Zo beschikken heel wat van deze kinderen thuis niet over schoolgerief noch over middelen om dit aan te schaffen. Schoolfacturen blijven onbetaald en kinderen participeren niet aan schooluitstappen wegens de kosten. Bovendien zijn ze dikwijls (ongewettigd) afwezig. Daarnaast zien leerkrachten zich geconfronteerd met een gebrek aan respect voor het materiaal op de school, komen kinderen en ouders afspraken niet altijd na of is er bijvoorbeeld systematische non-participatie bij het zwemmen. De ruimte om te communiceren met de ouders is evenmin evident bij gebrek aan een gemeenschappelijke taal. Op het niveau van de schoolloopbaan blijkt er bovendien sprake van een grote schooluitval bij de overgang van het basis- naar het secundair onderwijs.

Daarmee is niet alles gezegd. Met kinderen komt ook hun thuissituatie de school binnen. Slechte huisvesting, een gebrek aan voeding, beperkte hygiëne, gezondheidsproblemen, vuile of kapotte kledij, ... zijn materiële condities die mogelijks een bedreiging vormen voor

de schoolparticipatie. Veel van deze problemen kunnen we niet herleiden tot de Roma. Een groot deel van de aangekaarte thema's gaat bijvoorbeeld net zo goed op voor de ruimere groep van kinderen die opgroeien in een armoedesituatie. Evengoed zijn er kinderen van Roma-origine bij wie de scholing zonder noemenswaardige problemen verloopt. Dit neemt niet weg dat heel wat leerkrachten en directies bovengenoemde situaties zullen herkennen en zich daarin uitgedaagd weten.

Dat heel wat kinderen van Roma-origine dezelfde scholen opzoeken, maakt het niet gemakkelijker. Zogenaemde concentratiescholen ontwikkelen strategieën om met problemen om te gaan: ze voorzien bijvoorbeeld in douches, een wasmachine of voedsel, in de wetenschap dat die tegemoetkomingen vaak net het verschil maken om kinderen toch op de schoolbanken te krijgen. Dit alles roept heel wat vragen op naar de wijze waarop het welzijnsveld en het onderwijsveld zich tot elkaar verhouden. Discussies over de vraag tot waar de taken van de school reiken, onderstrepen alvast dat we beide velden niet onafhankelijk van elkaar kunnen zien. Tegen de achtergrond van dat inzicht, ruimt de vraag over de wenselijkheid van deze wisselwerking baan voor de vraag op welke manier die vorm kan krijgen.

Het brugfigurenproject in Gent

Het brugfigurenproject is een netoverschrijdend project binnen het Gentse basisonderwijs dat de bevordering van de communicatie tussen de school, de ouders en de buurt tot inzet heeft. Het project ging van start in 1997, vanuit de vaststelling dat het bestaande schoolopbouwwerk er onvoldoende in slaagde om toegang te vinden tot de school en bovengenoemde doelstelling te realiseren. De stad stelde brugfiguren aan op de scholen al naargelang van het percentage in onderwijskansen bedreigde kinderen (minimum de helft van de leerlingen moest voldoen aan één van de GOK-criteria) en het absolute aantal leerlingen op de school (een voltijdse brugfiguur vanaf 150 leerlingen, een halftijdse indien minder). De aanvankelijke bedoeling daarbij was dat de brugfiguren zichzelf op termijn overbodig zouden maken. De ervaring leert echter dat dit een moeilijke, zo niet onmogelijke doelstelling is en brugfiguren zijn dan ook niet meer uit het schoolbeeld van heel wat Gentse scholen weg te denken (Pedagogische Begeleidingsdienst Stad Gent, 2011). De erkentelijkheid voor de cruciale rol die brugfiguren in het Gentse onderwijs vervullen kreeg vorm in het beroepsprofiel dat het HIVA in opdracht van de Pedagogische Begeleidingsdienst in 2003 uitschreef (Op den Kamp, Van Gyes & Desmedt, 2007). Ondanks het toenemende belang van brugfiguren en de erkenning voor het verrichte werk, betreft het, na verlenging, nog steeds een tijdelijk project (lopend tot 2013) en besliste de Stad Gent vooralsnog niet om over te gaan tot een structurele inbedding in het beleid.

De vaststelling dat brugfiguren op scholen steeds onmisbaarder worden, komt voort uit de veranderende maatschappelijke context waarvan eerder sprake. Het aantal kinderen dat voldoet aan één van de GOK-criteria vermindert niet, de kansarmoede onder de gezinnen neemt toe en de scholen krijgen in toenemende mate te maken met sociale uitdagingen en daaruit voortkomende zorgtaken. De toenemende instroom van Roma uit Oost-Europa is in die zin een paradigmatisch voorbeeld van de veranderende context die het belang van brugfiguren nog eens onderstreept: bij deze groep toont

zich bij uitstek de noodzaak van een gerichte aanpak om de communicatie tussen school, ouders en de buurt te bevorderen. Vanuit het perspectief en de inzet van het project zelf, lijkt een pleidooi voor een meer structurele inbedding (en eventueel uitbreiding) van het initiatief dan ook een evidentie.

Brugfiguren aan de slag

De concrete taken van brugfiguren op de werkvloer zijn op te delen in vier segmenten. Daarbij gaat aandacht uit naar respectievelijk contact met de leerlingen, het ondersteunen van ouders (met bijzondere aandacht voor kansengroepen), het sensibiliseren van het leerkrachtenteam en de directie en samenwerking met de buurt. De centrale doelstelling daarbij is om vanuit de school een brug te slaan naar de buitenwereld en in het bijzonder de ouders (Op den Kamp, Van Gyes & Desmedt, 2007). Naast de overwegend formele communicatie bij oudercontacten, ontstaat met dit initiatief de ruimte om actief naar de ouders toe te stappen en aan te sluiten bij de persoonlijke leefwereld. De taken van brugfiguren zijn dan ook heel uiteenlopend: van schoolpoortcontacten over koffie- en onthaalmomenten tot huisbezoeken en het aanbieden van sociale dienstverlening. Uniek aan het project is dat het onderwijs met de brugfiguren mensen zonder onderwijsdiploma binnen de school tewerkstelt. De niet-gespecificeerde diplomaverenisten trekken dan ook een heel uiteenlopend publiek aan, waarbij het gezien de inhoudsbepaling van de functie niet zelden sociaal werkers zijn die de taak van brugfiguur opnemen. In die zin impliceert het project een radicale breuklijn met het verleden: waar het binnen schoolopbouwwerk de bedoeling was om vanuit het welzijnswerk de brug te slaan naar onderwijs, betreft het bij de brugfiguren een omgekeerde beweging. Binnen het onderwijs slaan welzijnswerkers de brug naar de ouders en de ruimere samenleving. Dat gebeurt gedeeltelijk binnen de ruimte van de school, maar minstens zo veel daarbuiten. Het werk van brugfiguren kunnen we dan ook grotendeels begrijpen als een vorm van 'proactieve outreaching': het doorbreken van de fysieke grenzen van de school om betrokkenheid en laagdrempeligheid concreet te realiseren. Dan blijkt het belang dat men maatschappelijk impliciet aan onderwijs hecht, al te vaak onduidelijk te zijn voor mensen uit kansengroepen: ze zijn onvoldoende of op ongepaste wijze geïnformeerd, ze 'zien' het belang van onderwijs niet en zijn zich niet bewust van uitsluitingsmechanismen die mogelijks volgen uit non-participatie. Eerder dan breed opgezette informatiecampagnes, blijkt de geïndividualiseerde aanpak die brugfiguren hanteren, tegemoet te komen aan de bestaande noden. De keuze om met een 'offensieve' aanpak naar hen toe te stappen, schept nieuwe mogelijkheden om de zorg op maat te realiseren die vereist is om ook deze mensen in ons onderwijs te betrekken.

Bij de Roma op de sofa

Voor de specifieke situatie van Roma impliceert dit een hele omwenteling. Roma leven vaak in zogenaamde 'outsider communities'. Dat begrip verwijst naar een situatie waarbij deze mensen in groten getale in onze steden aanwezig zijn, maar in geïsoleerde gemeenschappen leven die enerzijds maar moeizaam toegang vinden tot onze reguliere samenleving en anderzijds voor buitenstaanders nauwelijks toegankelijk zijn. Onderzoek bevestigt dit. Zo ligt bijvoorbeeld de participatiegraad in het onderwijs veel lager dan bij andere

groepen. De verklaring voor dit fenomeen ligt niet eenzijdig in de ervaring dat Roma zich buitengesloten voelen uit de lokale gemeenschap; ze geven aan zelf ook eerder terughoudend te zijn ten aanzien van de 'gadje' (niet-Roma). Sommige ouders formuleren onder meer hun wantrouwen ten aanzien van een onderwijssysteem dat kinderen inleedt in andere dan de eigen waarden en normen (Hemelsoet, 2010). Spontane participatie valt voor een groot deel van deze groep dan ook niet te verwachten. De outreachende aanpak van brugfiguren creëert nieuwe mogelijkheden naast een repressieve of afdwingende aanpak die zich volgens sommigen opdringt. Het impliceert op zijn minst het 'binnenkomen' in anders vrij gesloten gemeenschappen. Dat laatste gebeurt daarbuiten overigens slechts zelden: vrijwillige hulpverleners en straathoekwerkers zijn zowat de enige niet-Roma die naast de brugfiguur bij deze mensen in huis

komen. De dienstverlening die zij bieden is meestal vrijblijvend van aard: het gaat om onvoorwaardelijke ondersteuning op vlak van administratie, huisvesting, gezondheidszorg, essentiële levensbehoeften zoals voeding en kledij en dergelijke meer. In schril contrast daarmee staat de ervaring van overwegend negatieve (vragende of soms zelfs vijandige) contacten met maatschappelijke instanties zoals het OCMW, administratieve stadsdiensten of politiediensten. De brugfiguur neemt in dit kluwen een onderscheiden positie in. Letterlijk bij de Roma 'op de sofa' komen, schept ruimte voor positieve ervaringen van gastvrijheid, bereidwilligheid en waardigheid. Maar zonder te willen romantiseren, staat de kennismaking met de thuiscultuur van deze mensen centraal. In eerste instantie schept het mogelijkheden om inzicht te krijgen in de verwachtingen van deze mensen en praktische hindernissen die eventueel in de weg staan

om hun kinderen (regelmatig) naar school te sturen. Door mee te veren in de levensomstandigheden, bouwt de brugfiguur vertrouwen op. Net dat vertrouwen is essentieel om in tweede instantie de stap voorbij vrijblijvende hulpverlening te zetten. Ook vanuit de school en in ruimere zin de samenleving zijn er verwachtingen, waaronder participatie aan het onderwijs.

De brugfiguren bewandelen een kwetsbaar evenwicht dat draait om het verzoenen van deze vaak tegengestelde verwachtingen. Vanuit een betrokken houding winnen ze het vertrouwen dat als voorwaarde dient om zelf verwachtingen te kunnen formuleren. Die formulering gebeurt op maat: vanuit de particuliere situatie van het gezin onderstreept de brugfiguur het gedeelde belang met de ouders, namelijk optimale toekomstkansen voor de kinderen. Want hoe erbarmelijk de levensomstandigheden van heel wat mensen ook mogen zijn, de dromen die we voor onze kinderen hebben, blijken vaak dezelfde. Tegelijk verduidelijken ze dat niets vanzelf komt, en dat verwachtingen er zijn om waar te maken. Het gaat om een geleidelijk en stapsgewijs doorbreken van een vaak zeer herkenbare aangeleerde hulpeloosheid en fatalistische houding, vanuit het inzicht dat kansen geven het durven hebben van verwachtingen veronderstelt. Evenzeer gaat het in omgekeerde zin om het bijsturen van de beeldvorming bij het lerarenkorps en de installatie van een cultuur van betrokkenheid op de school. Op die manier treden brugfiguren niet corrigerend op, maar ondersteunen ze én scheppen ze kansen tot maatschappelijke participatie en emancipatie voor kinderen maar ook voor hun ouders.

Vorbij de initiële bedoeling: de brugfiguur als hefboom tot integratie van de Roma?

Het voorgaande illustreert de opdracht die brugfiguren ondertussen al meer dan tien jaar opnemen. Het werk dat ze verzetten, richt zich

niet in het bijzonder tot Roma: in ruimere zin gaat betrokkenheid uit naar alle kinderen op de school, en naar die uit kansengroepen in het bijzonder. Dat neemt niet weg dat de context ondertussen is veranderd, en dat ook brugfiguren voor de opdracht staan met de eigenheid van nieuwe migratiestromen om te gaan. De realiteit leert ons dat brugfiguren verrassend goed slagen in deze niet altijd evidente opdracht. Op die manier dienen ze als katalysator tot maatschappelijke integratie. In directe zin gebeurt dat door kinderen te betrekken bij het schoolgebeuren en de schoolparticipatie te verhogen, maar onrechtstreeks functioneren ze ook als toeleider of doorverwijzer naar andere maatschappelijke instituties die de levensomstandigheden verbeteren en toekomstkansen vergroten. Parallel hiermee krabben lokale, federale en Europese overheden en beleidsmakelaars zich in de haren op zoek naar gepaste strategieën om met de intra-Europese migratiestromen om te gaan. Inclusieprojecten, inburgeringscursussen, het inzetten van interculturele of Roma-bemiddelaars: het zijn maar enkele van de vele pogingen om de maatschappelijke integratie van de Roma vorm te geven. De moeizame opstart en beperkte effecten geven aan dat het geen vanzelfsprekende opdracht betreft. Des te meer benadrukken die ervaringen het belang van de 'bruggen' die brugfiguren vanuit het onderwijs weten te bouwen. Het toont bovendien de kracht van een initiatief dat van onderen uit groeit en daardoor is ingebed in de sociale context. Het project blijkt te werken, ook voor zaken die initieel niet bedoeld waren. Bestaande structuren die werkzaam blijken in de praktijk, verdienen de nodige appreciatie. Dit wil heel uitdrukkelijk niet zeggen dat het Gentse brugfigurenproject hét alomvattende antwoord op alle problemen die intra-Europese migratie mogelijk met zich meebrengt, op te lossen. Integendeel zelfs: het idee van een allesbeheersende oplossing moet worden losgelaten. Evenzeer brengt systematisering van een dergelijke aanpak risico's met zich mee: transfer naar andere contexten is weliswaar mogelijk, maar dient steeds begrepen te worden vanuit de specificiteit die elke sociale context nu eenmaal met zich meebrengt. Een implementatie van bovenaf kan waarschijnlijk op weinig succes rekenen. Wel gaat het om een 'goede praktijk': een concreet voorbeeld van een aanpak die hier en nu succesvol blijkt. Voortbouwen op bestaande motivaties, inspanningen en kleine successen verdient dan ook alle aanbeveling. Dit artikel wil een beeld geven van de wijze waarop brugfiguren de maatschappelijke kloof tussen de thuiscultuur en de schoolcultuur van Roma helpen dichten. Impliciet spelen ze daarmee in op heel wat vragen die zich maatschap-

pelijk stellen. In die zin is het meer dan een beschrijving van een succesvol project. Beleidsmakers roept het op om dit project - en bij uitbreiding andere soortgelijke succesvolle praktijken - de structurele inbedding, ondersteuning en bestaansgaranties te bieden die het verdient, eerder dan nieuwe initiatieven van bovenaf op te leggen en te implementeren. Als men de maatschappelijke integratie die dit project realiseert ruimer wil zien dan het basisonderwijs, verdient (in eerste instantie) ook een uitbreiding van dit project naar het secundair onderwijs alle aanbeveling. Daar stellen zich immers dezelfde problemen maar ontbreekt het aan omkadering om een aanpak op maat te realiseren. Voor de mensen die zich dagelijks in het veld geconfronteerd weten met de concrete uitdaging om integratie gestalte te geven, kunnen de hierboven beschreven goede praktijken hopelijk inspirerend werken om zelf met een geëigende aanpak aan de slag te gaan. Want als de brugfiguren ons één ding leren, is het wel dat: elk kind, elk gezin, elke groep vraagt om een specifieke aanpak op maat van de context, situatie en behoeften die zich aandienen.

Elias HEMELSOET

Vakgroep Pedagogiek, Universiteit Gent
Henri Dunantlaan 1, 9000 Gent
09/263.64.82 - elias.hemelhoet@UGent.be

DANKBETUIGINGEN

Vooreerst ben ik dank verschuldigd aan Lies Horrie. Onze vruchtbare samenwerking in het kader van de studiedag van het LOP leverde een substantiële bijdrage tot het schrijven van dit artikel. Mijn dank en bewondering gaan tevens uit naar het team van basisschool 't Klimrek in Gent, en in het bijzonder naar Ingrid De Bock, brugfiguur en verpersoonlijking van de hefboom tot integratie van heel wat kinderen en ouders die anders uit de boot zouden vallen.

BIBLIOGRAFIE

- Hemelhoet, E. (2010). Thuis zonder Heimat: de Roma. *Agora*, 26 (2), 41-44.
Op den Kamp, H., Van Gyes, G., & Desmedt, E. (2007). *Beroepsprofiel Brugfiguur in het Basisonderwijs*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
Pedagogische Begeleidingsdienst Stad Gent (2011). *Brugfigurenproject Gent*, geraadpleegd op 24 maart 2011 op <http://www.pbdgent.be/node/97>.

Toekomstplannen voor minderjarigen in detentie

Een interview met Geert Decock en Bruno Vanobbergen

Leen ACKAERT en Marjan ROM

Vorig jaar stelde het Kinderrechtencommissariaat zijn dossier 'Binnen(st) Buiten. Rechtswaarborgen voor minderjarigen in detentie doorgelicht' voor (Kinderrechtencommissariaat, 2010). Het dossier wijst op het gebrek aan een duidelijke rechtspositie voor jongeren die opgesloten zitten in een gemeenschapsinstelling. Dit naar aanleiding van een strafbaar feit (MOF) of een problematische opvoedingssituatie (POS).

Recent kwamen de gemeenschapsinstellingen naar buiten met hun 'Differentiatienota van het aanbod in de gemeenschapsinstellingen' (Agentschap Jongerenwelzijn, 2011). In de nota herdenken de gemeenschapsinstellingen hun positie in het jeugdhulpverleningslandschap. Ook wensen ze in te zetten op een fasering van het traject dat een jongere tijdens zijn verblijf doorloopt. Hij komt eerst terecht in het voorportaal voor een kortdurende oriëntatie. In deze fase wordt hij grondig gescreend. Dan kan hij doorschuiven naar een volgende fase. De nota eindigt met de oproep tot verder debat.

Het Kinderrechtencommissariaat gaat graag in op deze uitnodiging en neemt de kans die Welwijs ons biedt daarvoor te baat. Dit doen we samen met Geert Decock, voorzitter van de Unie van Jeugdadvocaten. Hij en de kinderrechtencommissaris, Bruno Vanobbergen zijn vandaag op het appel. Ze beantwoorden de vragen die de differentiatienota bij ons oproept.

We steken meteen van wal. Heren, welkom.

Het Kinderrechtencommissariaat (KRC): De nota suggereert om het onderscheid tussen open en gesloten afdelingen op te geven. Ze argumenteert dat er in de praktijk weinig verschil is. Dus waarom het onderscheid blijven aanhouden? Is dit wenselijk?

Geert: Het is waarschijnlijk wel waar dat er in de praktijk weinig verschil is. Maar principieel blijft het belangrijk om een onderscheid te maken tussen een open en een gesloten plaatsing. Heft men het

verschil op, dan vrees ik dat de bijzondere rechtswaarborgen voor jongeren die in een gesloten setting terecht komen, zullen verdwijnen. Denk maar aan de leeftijdsgrens van 14 jaar? Een gesloten plaatsing is nu in principe pas mogelijk vanaf 14 jaar. Wat met de herziening na één maand? Een voorlopige plaatsing in een gesloten afdeling kan nu na één maand worden herzien. En wat met de verrekening? De tijd die jongeren nu doorbrengen in een gesloten instelling wordt doorgerekend in de gevangenisstraf bij een uithandengeving¹. Als we morgen het onderscheid tussen open en gesloten opheffen en we de bijzondere rechtswaarborgen toch behouden, dan zeg ik: 'oké'. Maar ik vrees dat men het omgekeerde overweegt.

KRC: Dus geen geleidelijke overgang van gesloten naar open in functie van re-integratie?

Geert: Ik zeg niet dat een gevarieerde overgang van een gesloten naar een open structuur in functie van de re-integratie ontoelaatbaar is. Verre van. Mijn belangrijkste bezorgdheid is de rechtswaarborg. Er mogen op dat punt geen toegevingen gedaan worden. Geeft men toe, dan riskeert men jongeren in de toekomst op te sluiten, die nu volgens de wettelijke regelingen, niet kunnen worden opgesloten.

Bruno: Je merkt dat het federale antwoord op jeugddelinquentie vooral een "gesloten antwoord" is. Momenteel bestaat dit federale aanbod uit de jeugdgevangenis van Everberg en Tongeren². In die zin is dit een gemiste kans. Vlaanderen had het "open antwoord" kunnen geven. Het argument van 'geen verschil in de praktijk' betwijfel ik. Ik weet niet of jongeren geen verschil tussen 'open' en 'gesloten' beleven. Zeker in Mol ben ik daar niet zo zeker van. Je zit met twee duidelijk verschillende campussen. In de gesprekken met

de jongeren komt het verschil in beleving duidelijk naar boven. De jongeren in de open afdeling mogen geen contact hebben met de jongeren in de gesloten afdeling. Ze spreken over 'hier' en 'daar'. Ook het regime verschilt. Het is interessant om te zien hoe andere vormen van zorg voor jongeren zich ontwikkelen. Ik kom net van een studiedag over kinder- en jeugdpsychiatrie. Daar legt men de klemtoon op een context-gerichte werking. Vanaf de eerste dag proberen ze met de context te werken. Je ziet dat ze zo weinig mogelijk denken in termen van het creëren van een gesloten omgeving. Ze proberen in de eerste plaats een zo open mogelijke omgeving te creëren waardoor de contextgerichte werking maximaal mogelijk wordt. Als de nota spreekt over een a priori gesloten context (voorportaal) dan is dat geen gunstige evolutie.

KRC: De gemeenschapsinstellingen breiden uit. De uitbreiding is nu al volop bezig en in de toekomst zal er nog bijgebouwd worden. De nota spreekt zelfs over een nog op te starten meisjescampus in Mol. Is de nood zo groot?

Geert: Ik denk niet dat ze de capaciteit zullen terugdraaien. Van mij mogen ze het terugdraaien, maar ze zullen het niet doen.

Bruno: 't Is duidelijk dat ze meer plaatsen willen. Maar waarop is dit een antwoord? Ik denk dat het vooral een antwoord is op het maatschappelijk gevoel dat de jeugddelinquentie toeneemt. We geloven dat we met dit gevoel iets moeten doen. Als je kijkt naar de cijfers die Jongerenwelzijn zeer recent in de ad-hoccommissie Jeugdzorg³ presenteerde dan spreken de cijfers dit gevoel tegen. Er is geen stijging. Er zijn alternatieven en de minister verwijst daar geregeld naar. Spijtig dat die alternatieven niet sterker worden ingezet.

KRC: Dus eerder inzetten op alternatieven in plaats van het aantal plaatsen uit te breiden?

Bruno: Als je kijkt hoe de nota de zorg voor jongeren invult, zie je een focus op het individu. Het is de jongere die verantwoordelijk is. De ambities van de nota zijn: motivatie en eigen verantwoorde-

Bruno: De focus ligt telkens op de individuele jongere. Het bredere maatschappelijke verhaal krijgt amper een plek.

lijkheid bijbrengen, anticiperen op mogelijkheden tot herkansing, en soepeler inspelen op de kansen, gevoeligheden en behoeften van de jongere. De focus ligt telkens op de individuele jongere. Het bredere maatschappelijke verhaal krijgt amper een plek. Op die manier wordt het een zeer klinisch en

clean verhaal en dat is bijzonder jammer. De titel van de nota luidt 'differentiatie van het aanbod'. De begeleidende powerpoint van de nota spreekt over 'differentiatie van het pedagogische aanbod'. Als het dan inderdaad gaat over een *pedagogisch* aanbod, denk ik aan andere zaken dan aan 'geijkte risicotaxatie instrumenten' die men veelvuldig wil inzetten volgens de nota.

Geert: Als de nota enkel het pedagogische aanbod behandelt, moet je het inderdaad over andere zaken hebben. Dat klopt. Maar voor mij

is de nota niet uitsluitend een pedagogische nota. In discussies over jeugddelinquentie komt telkens hetzelfde spanningsveld terug. Of jeugddelinquentie moet een pedagogisch antwoord krijgen. Of jeugddelinquentie moet vooral gesanctioneerd worden. Ik heb geen problemen met een pedagogisch antwoord maar het mag niet het enige zijn. Een jongere die strafbare feiten heeft gepleegd (MOF), heeft een norm overschreden. De samenleving mag van die jongeren verwachten dat hij zich naar de samenleving schikt. Als een pedagogische tussenkomst zinvol is, is dat voor mij goed. Maar - opnieuw - het mag niet het enige zijn. Sommige jongeren hebben geen nood aan een pedagogische tussenkomst; voor hen kan worden volstaan met het opleggen van een sanctie. De samenleving erkent duidelijk het belang van een pedagogisch antwoord. Zit een jongere in een problematische opvoedings situatie (POS), dan moet je eerst zoeken naar een pedagogisch antwoord. Maar als je zit met een jongere die delinquent gedrag stelt dat niet gelinkt is aan een problematische opvoedings situatie, dan is een pedagogisch antwoord niet altijd noodzakelijk.

Bruno: Hoe zie je dat dan? Want de finaliteit moet toch maatschappelijke re-integratie zijn? Enkel sanctioneren of opsluiten is toch onvoldoende? Een pedagogisch aanbod lijkt me een noodzakelijke voorwaarde voor een geslaagde re-integratie.

Geert: Ik zie geen probleem. Tegenover sommige vormen van delinquentie volstaat het om duidelijk te maken wat kan en niet kan. Werk samen met de jongere, ondersteun hem in zijn herstel t.a.v. het slachtoffer en de samenleving. Hij moet daarom toch niet heropgevoed worden? Herstellend werk heeft wellicht wel een pedagogisch effect, maar het is niet de finaliteit.

KRC: Toch ook met respect voor de rechten van de betrokken jongere? Zoals het recht op onderwijs, het recht op contact met de buitenwereld, het recht op vrije tijd?

Geert: Ja, natuurlijk. Maar je moet geen pedagogisch surplus geven als het niet nodig is. Ik heb al altijd gepleit voor een opdeling tussen MOF- en POS-jongeren. Splits je ze op, dan is het antwoord van de samenleving duidelijk. MOF-jongeren krijgen een sanctie en kunnen herstelgericht werken opgelegd krijgen. Voor POS-jongeren geldt een pedagogische tussenkomst. Of nog anders gezegd: gemeenschapsinrichtingen met beveiliging en inrichtingen met pedagogische finaliteiten.

KRC: Doorgetrokken naar de Belgische en Vlaamse realiteit? Betekent dit dan POS-jongeren in de gemeenschapsinstellingen en MOF-jongeren in de jeugdgevangenis van Everberg?

Geert: Neen. Als het jeugdsanctierecht Vlaamse materie zou worden, wordt Everberg een gemeenschapsinrichting, denk ik. Vlaanderen moet dan maar kijken hoe ze haar inrichtingen differentieert. Zelf ben ik een voorzichtig voorstander van een differentiatie tussen MOF- en POS-jongeren en tussen een gesloten en een open structuur. De gesloten structuur heeft een finaliteit van sanctioneren. De open structuur heeft een finaliteit van zorg.

Geert: Ik heb geen probleem met een pedagogisch antwoord, maar het mag niet het enige zijn.

Geert: *Ik heb al altijd gepleit voor een opdeling tussen MOF- en POS-jongeren. Splits je ze op, dan is het antwoord van de samenleving duidelijk.*

Vlaamse bevoegdheid zou worden dan moeten we daar rekening mee houden.

KRC: *Niet alleen het aantal plaatsen neemt toe, ook de variatie in doelgroepen breidt uit. De nota suggereert een nieuwe orthopsychiatrische-unit.*

Geert: De samenleving moet dringend werk maken van een inrichting voor jongeren met een psychiatrische problematiek. Als de jeugdpsychiatrie federaal blijft, wens ik dat ze eindelijk eens aan de uitbouw ervan beginnen. Nu worden ‘gecolloqueerde’ minderjarigen bij volwassenen geplaatst, met alle gevolgen van dien.

KRC: *De nota suggereert een orthopsychiatrische-unit binnen de muren van de gemeenschapsinstellingen.*

Bruno: Het is belangrijk om de vraag te blijven stellen hoe ver je in je differentiatie gaat. In welke mate moeten de gemeenschapsinstellingen zelf instaan en verantwoordelijk zijn voor de uitbouw van die differentiatie? De orthopsychiatrische-unit is zeer essentieel. Maar moet dit binnen de gesloten context van een gemeenschapsinstelling? Ook het systeem van nazorg bijvoorbeeld. Die ijverigheid siert hen. Maar is dit een verantwoordelijkheid van de gemeenschapsinstellingen?

Geert: Als de private sector het niet wil doen, moet de overheid zijn verantwoordelijkheid nemen. Kan het niet via subsidiëring van de privésector, dan moet de overheid zelf met de uitbouw van een inrichting beginnen.

Bruno: Ik volg dit natuurlijk. Maar er is een verschil tussen een nieuwe instelling die door de overheid wordt opgericht, en een inrichting die rechtstreeks onder de gemeenschapsinstellingen valt. Het is inderdaad een taak van de overheid. Maar is het er ook één voor de gemeenschapsinstellingen?

Geert: Het mag inderdaad niet de bedoeling zijn dat je in Ruiselede nog een blokje ‘gecolloqueerden’ krijgt. Zoals de geïnterneerden een afdeling in de gevangenis hebben.

KRC: *De ‘nazorgambities’ van de gemeenschapsinstellingen haalden jullie reeds aan. Is het wenselijk om de behandeling van in de instelling ook na de vrijlating verder te zetten? Of wijkt de schoenmaker van zijn leest af?*

Bruno: Wederom, hoe ver reikt de verantwoordelijkheid van de gemeenschapsinstellingen? Zeker als je denkt aan de beleving van de

Bruno: De nota suggereert wel om het onderscheid tussen POS-jongeren en MOF-jongeren op te geven.

Geert: De ad-hoccommissie Jeugdzorg stelde me ook die vraag. Ik ben een voorzichtige aanhanger van een opsplitsing tussen POS en MOF zoals nu recent in Nederland ingevoerd is. Maar laat ons eerst nog een paar jaar wachten op de Nederlandse ervaringen. Wanneer het jeugdsanctierecht een

jongeren. Ik denk dat het mentaal zeer belangrijk is om de fase van opsluiting duidelijk te kunnen afsluiten. Een fase van nazorg is een fase van vooruit denken en is in beleving iets heel anders dan een detentie-fase. Nazorg is prima hoor. Ook samenwerken met het algemeen welzijnswerk is prima. De gemeenschapsinstellingen moeten de jongere op een bepaald moment loslaten. Daarna is het de taak van iemand anders. Hun taak zit er dan op. Nazorg onder een aparte onafhankelijke dienst maakt het afsluiten van de detentie-fase en vooruit denken zeker reëler.

Geert: De belangrijkste afweging voor mij is dat beveiliging exclusief aan de overheid moet toekomen. Dit mag je geenszins aan de privatesector uitbesteden. Wil de overheid naast beveiliging ook andere zaken opnemen, dan heb ik daar geen bezwaar tegen. Al denk ik dat er in onze Vlaamse cultuur daar niet echt de neiging toe is. De overheid zal eerder een plaatselijk initiatief laten ontwikkelen in plaats van het zelf te doen. Vanuit die optiek moet de overheid bij zijn leest blijven. Als je in een proces van nazorg zit zonder nood aan residentiële opvang, moet de overheid dit uitbesteden en private organisaties subsidiëren.

KRC: *Dus ook de nazorg loslaten?*

Geert: Het idee van de ‘Gestructureerde Kortdurende Residentiële Begeleiding’ volg ik wel. Na een verblijf in een gemeenschapsinstelling, kan een jongere samen met een private 1bis-instelling beslissen om er te verblijven. Deze voorzieningen hebben een opname-plicht. Ze proberen tenminste om op een bepaald moment de zware jongens uit de gemeenschapsinstellingen te halen. Ze proberen met de jongere en zijn context te werken. Je kan moeilijk contextgericht werken als je maar twee à drie gemeenschapsinstellingen hebt. Eenmaal de beveiliging niet meer noodzakelijk is, moet de jongere terug naar zijn eigen leefomgeving kunnen gaan. Daar moet intens met de ouders, de jongere en zijn context gewerkt worden. Ook financieel is het interessanter. Subsidies zijn allicht goedkoper en efficiënter dan wanneer de overheid het zelf doet.

KRC: *De nota suggereert om een aantal beslissingen, die nu in de handen van de jeugdrechter liggen, aan de gemeenschapsinstellingen over te laten. Bijvoorbeeld: de jeugdrechter spreekt zich in de toekomst alleen maar uit over de aanwezigheid van ‘maatschappelijke noodzaak’ om een jongere in een gemeenschapsinstelling te plaatsen.*

Geert: Elke nieuwe beslissing moet getoetst worden. Dat is een fundamentele rechtswaarborg. Jongeren van het ene naar het andere regime verplaatsen louter omwille van een pedagogische visie kan niet. Zoiets vraagt de tussenkomst van een rechter. Op deze momenten is bovendien de bijstandsfiguur van de jongere, zijn (jeugd) advocaat, aanwezig. Er is sprake van een toetsing na een plaatsing van een maand. Dat is een zeer groot pluspunt. Nu gebeurt de toetsing pas na drie maanden. Het gaat om vrijheidsbeperking en dit moet je toetsen. Ik heb schrik van pedagogen, die vanuit pure pedagogische overwegingen, kinderen van het ene regime naar het andere verplaatsen. Het gaat om kinderen. Als je de nota mag gelo-

Bruno: *Een fase van nazorg is een fase van vooruitdenken, wat in beleving iets heel anders is dan een detentiefase.*

Geert: *Ik heb schrik van pedagogen, die vanuit puur pedagogische overwegingen, kinderen van het ene regime naar het andere verplaatsen.*

ven, zullen ze al 12-jarigen opsluiten in aparte pubergroepen. Vanuit een hulpverleningsbenadering zou je kunnen zeggen: 'Hij zal er deugd van hebben en we zullen daar en daar geraken.' Maar laat een andere partij daar ook maar eens op toezien. Klopt het wel allemaal? Ik blijf er bij, dit moet een bevoegdheid van de rechter blijven.

Bruno: Ik kan het niet beter zeggen. Je zit anders met een probleem van toezichtsvermindering.

Geert: De combinatie van beide werelden is zo belangrijk. De pedagogische wereld doet haar werk maar hij moet verantwoording afleggen aan iemand die met een andere bril kijkt. Dikwijls lukt dit zeer goed. Als je naar elkaar wilt luisteren, lukt die wisselwerking prima.

Bruno: Het gaat eigenlijk over de voortdurende wisselwerking tussen binnen en buiten. Als we naar de thema's van daarnet kijken, zie je toch dat dit binnen en buiten met elkaar in evenwicht moeten zijn.

KRC: *Zijn er naast die toetsing van een maand nog andere toetsingsmomenten?*

Geert: Bij de uitbouw van de Integrale Jeugdhulp⁴ zei men dat de hulpverlening het parcours bepaalt. Jongeren stappen er in en gaan er in mee. Pas wanneer het verkeerd loopt of er een blokkage is, mag de rechter, aldus de Integrale Jeugdhulp, tussenkomen. De rechter toetst en zegt of het parcours al dan niet kan verder gezet worden. Daarna is de jongere weer weg. Het komt er op neer dat de rechter een stempelrechter wordt. De rechter moet enkel nog zeggen of het goed is, hij geeft geen inhoud meer mee. Ik vrees dat men voor de MOF-jongeren dezelfde weg opgaat. De beslissingsbevoegdheid van de rechter dreigt weg te vallen. Het is toch aan de rechter om zich uit te spreken wat de maatregel op een misdrijf is? Niet aan de gemeenschapsinstellingen. De jeugdrechter dreigt een stempelrechter te worden. De rechter moet voor mij een rol blijven spelen in het debat.

KRC: *De nota heeft de ambitie om individuele trajectwerking mogelijk te maken. Slagen ze er in?*

Bruno: Eén van de kernbegrippen in de ad-hoccommissie Jeugdzorg is 'zorgintensiteit'. Jeugdpsychiater Dirk Deboutte introduceerde het begrip. Zorgintensiteit werpt een andere blik op de zorgverlening. Het is een andere manier van redeneren. Je vertrekt niet vanuit de vraag: 'Welk aanbod moeten we hier inzetten?', maar wel vanuit de vraag: 'Welke (intensieve) zorg heeft die jongere nodig?'. Ik hoop dat die andere manier van denken in de toekomst meer aandacht zal krijgen. Zoeken naar de intensiteit van zorg is belangrijker dan denken vanuit een aanbod.

KRC: *De nota staat niet afkerig tegenover private beveiligde voorzieningen. De nota omschrijft zelfs welke doelgroep ze aan de pri-*

vate sector wensen over te laten. Is het een goede zaak om vrijheidsbeneming ook aan de privé over te laten?

Bruno: Het is bijna een evidentie dat de overheid het monopolie heeft over vrijheidsbeneming. Niet alleen omwille van gevaar van willekeur. Voorbeelden in het buitenland tonen aan dat eventueel ook economische belangen een rol kunnen beginnen spelen.

Geert: Ik ben principieel tegen privatisering van opsluiting. Ook als er beperkende voorwaarden aan gekoppeld zijn, kan het voor mij niet.

KRC: *Geen proeftuinen dus?*

Geert: Een cliënt van mij beleefde de proeftuin als een gevangenis. Dan denk ik bij mezelf: 'Kan dat wel?' Met alle begrip voor de mensen die er werken. Maar hetzelfde werk kan toch even goed door de mensen van de gemeenschapsinstellingen gebeuren? Met evenveel overtuiging en inzet. Naast deze principiële discussie, zal in de praktijk het directe contact tussen een jongere en zijn begeleider vaak het meest doorslaggevend zijn.

Bruno: Op het individueel niveau kan een goede één-op-één relatie een groot verschil maken maar op structureel niveau, moet je een duidelijke grens blijven stellen.

KRC: *De gemeenschapsinstellingen profileren zich ook als een time-outvoorziening voor jongeren in andere voorzieningen. Is dit een goede evolutie?*

Bruno: Bij zo'n time-out is het de bedoeling dat de jongere voor een tijdje van de oorspronkelijke voorziening naar een gemeenschapsinstelling wordt overgebracht. Dit soort time-out mag geenszins vormgeven aan de idee dat we eventjes van de jongere af zijn, en dat we in tussentijd geen verantwoordelijkheid moeten opnemen. We moeten er over waken dat het niet gebruikt wordt als een 'probleem' afschuiven of verschuiven. De gemeenschapsinstellingen zelf geven aan dat het een systeem met gevaren is. Ook de vakbonden binnen de gemeenschapsinstellingen stellen vragen bij de time-out.

Geert: Ik sluit me daar volledig bij aan. Wel heb ik weet van een 1-bis voorziening die de time-out correct toepast. Time-out houdt voor hen een herkansing in. Vroeger kregen de jongeren de boodschap dat ze niet meer moesten terugkomen. Nu krijgen ze de kans om zich te herpakken.

KRC: *En tot slot. De nota spreekt over behoorlijk wat inspectiemechanismen. Ze somt een waaier aan inspectie-, klachten- en kwaliteitsmechanismen op. Zijn er goede voorbeelden die jullie kunnen meegeven?*

Bruno: Deze week zat ik samen met de inspecteur-generaal onderwijsinspectie. Dit naar aanleiding van onze vraag om het onderwijs in de gemeenschapsinstellingen te inspec-

Bruno: *Het is bijna een evidentie dat de overheid het monopolie heeft over vrijheidsbeneming.*

teren. Ik ben enthousiast over de manier waarop de onderwijsinspectie het aanpakt. Ze vertrekken vanuit een aantal zeer algemene criteria. En ze proberen die te vertalen naar de specificiteit van de detentiecontext. Hoe dit concreet moet gebeuren weet ik niet maar ik had wel het gevoel dat er ideeën en potentieel in zit. Wanneer de algemene inspectie van de gemeenschapsinstellingen concreter wordt, lijkt het me zeer nuttig dat de gemeenschapsinstellingen eens bij de onderwijsinspectie te rade te gaan.

Bruno: Maar het is belangrijk dat mensen blijven nadenken over het recht op onderwijs en de voortzetting ervan.

Geert: ik heb er zeer weinig zicht op. Je zit drie maanden in een gemeenschapsinstelling. Welk onderwijs kun je voor die periode uitbouwen?

Bruno: Maar je zit er wel met een verantwoordelijkheid. Kijk naar de ziekenhuisscholen. Men waakt er over de afstemming tussen de thuischool en wat de betrokken kinderen kunnen dragen. Daar kunnen we toch lessen uit trekken? De ziekenhuisscholen werken met een systeem van Bednet. Via een webcam volgen de jongeren vanuit hun ziekenhuiskamer de les in de klas. Het loopt niet altijd even goed. En voor de gemeenschapsinstellingen zal het wat correcties behoeven. Maar het is belangrijk dat mensen blijven nadenken over het recht op onderwijs en de voortzetting ervan. Ook wanneer jongeren geen les meer kunnen volgen in een reguliere klas. Met een knipoogje stel ik videoconferenties met de leerkracht in plaats van met de jeugdrechter voor. Waarom de bestaande infrastructuur niet inzetten in functie van onderwijs?

KRC: Bedankt voor jullie uitgebreide antwoorden. Het is duidelijk dat we hier nog lang kunnen over doorgaan. Lezers die meer willen weten over de differentiatienota of het dossier van Kinder-

rechtencommissariaat kunnen terecht op www.kinderrechten.be en www.wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn. Op de studiedag van de Werkgroep Jeugdsanctierecht (17 juni 2011) komen deze thema's ook aan bod.

Leen ACKAERT en Marjan ROM
Onderzoekers
Kinderrechtencommissariaat
Leuvenseweg 86 - 1000 Brussel.

LITERATUUR

Kinderrechtencommissariaat (2010) *Binnen(ste) buiten. Rechtswaarborgen voor minderjarigen in detentie doorgelicht*. Brussel: Kinderrechtencommissariaat.
Agentschap Jongerenwelzijn (2011) *Differentiatie van het aanbod in de gemeenschapsinstellingen*, Brussel: Vlaamse Overheid.

NOTEN

1. Het mechanisme van uithandengeving bestaat erin dat jongeren die feiten gepleegd hebben tussen hun 16 en 18 jaar niet langer berecht worden volgens het jeugdbeschermingsstelsel maar volgens het strafrecht voor volwassenen. De jeugdrechter kan dat beslissen als hij een jeugdbeschermingsmaatregel niet geschikt vindt.
2. In Everberg kunnen minderjarige verdachte jongens worden opgesloten in afwachting van een definitieve uitspraak van de jeugdrechter. Tongeren is bestemd voor jongeren die berecht werden zoals een volwassene (uithandengeving).
3. Op 5 juli 2010 werd de ad-hoccommissie Jeugdzorg van het Vlaams Parlement opgericht. Dit op voorstel van de Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebeleid. De ad-hoccommissie Jeugdzorg buigt zich over de stijgende instroom van jongeren in de jeugdzorg om te komen tot beleidsvoorstellen op korte, middellange en lange termijn.
4. De Integrale Jeugdhulp wil de jeugdhulp die vandaag in Vlaanderen beschikbaar is, optimaliseren. Dat gebeurt door het jeugdhulpbeleid instrumenten aan te reiken die samenwerking en afstemming tussen de verschillende jeugdhulpsectoren stimuleren en vergemakkelijken.
5. Proeftuinen zijn programma's uit de private sector die uit drie opeenvolgende periodes bestaan: een interne (gesloten) residentiële fase, een semi-residentieel verblijf en een ambulante fase.

Kinderen in armoede: de kinderrechten uitgedaagd

Wouter VANDENHOLE

Het Europees jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting (2010) is net voorbij. Armoede bij kinderen kreeg daarin een bijzondere aandacht, zeker tijdens het Belgisch voorzitterschap van de Europese Unie. Kinderrechten kwamen daarbij uitdrukkelijk in beeld (POD Maatschappelijke Integratie en Koning Boudewijnstichting 2010). Ook de kinderrechtengemeenschap (her-)ontdekte armoede bij kinderen. De Kinderrechtencoalitie wijdde er zijn Open Fora aan (Kinderrechtencoalitie Vlaanderen 2010), het Kinderrechtencommissariaat bracht er een advies over uit (Kinderrechtencommissariaat 2010). Wat heeft een kinderrechtenbenadering van armoede te bieden, en wat zijn de blijvende vragen?

Armoede bij kinderen

Cynici vragen zich wellicht af of een Europees jaar een bijdrage levert tot de oplossing van een probleem, dan wel het verergert.

Het aantal kinderen dat in een kansarm gezin geboren wordt, is sinds 1997 verdubbeld.

Midden maart 2011 kopten de kranten nog dat kinderarmoede in Vlaanderen alarmerend snel toeneemt. Dat blijkt uit de eerste Vlaamse armoedemonitor: het aantal kinderen dat in een kansarm gezin geboren wordt, is sinds 1997 verdubbeld, tot één op de twaalf kinderen. Ongeveer een op acht Vlamingen leeft in of op de grens van de armoede (Studiedienst van de Vlaamse Regering 2011).

Het Europees jaar heeft wellicht de verdienste gehad dat armoede, ook bij kinderen, (opnieuw) sterker op de beleidsagenda kwam. Veel beleidsdocumenten beroepen zich op de mensenrechten in hun visieontwikkeling op armoede. Het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2010-2014 staat bol van de verwijzingen naar de sociale grondrechten en definieert armoede als een schending van de mensenrechten. Sporadisch is er ook een verwijzing naar kinderrechten. Het verslag van de conferentie van september 2010 over kinderarmoede van het Belgisch EU-voorzitterschap verwijst veelvuldig naar kinderrechten en een kinderrechtenbenadering. Het bepleit een cultuur van kinderrechten. Elke verwijzing naar mensenrechten of grondrechten ontbreekt daar (POD Maatschappelijke Integratie en Koning Boudewijnstichting 2010).

Ook aan het onderzoek en publicaties ontbrak het niet. Dat ging van theoretische studies over het samenbrengen van de twee studiedomeinen van de kinderrechten enerzijds, en armoede anderzijds (Vandenhole e.a. 2010); over belevingsonderzoek (Kind & Samenleving

2010); tot empirisch onderzoek naar de relatie tussen armoede en het risico op maatregelen uit de bijzondere jeugdzorg en naar de vrijetijdsbesteding en -beleving van kinderen in armoede (Bouverne-De Bie e.a. 2010).

Onschuldige armen?

Van waar die interesse in armoede bij kinderen? Een verslag over de Europese top over armoede bij kinderen kan ons een idee geven. Daarin lezen we dat “investeren” in kinderarmoede, “onze verzekering voor de toekomst” is, die later dubbel en dik terugbetaald wordt (Grauman 2010). Armoede bij kinderen aanpakken lijkt dus aantrekkelijk als een goede investering met hoge return. Bovendien lijkt er de bekommernis te zijn dat leven in armoede als kind “blijvende littekens” nalaat (Grauman 2010). Een andere reden voor de bijzondere belangstelling voor kinderen kan te vinden zijn in de idee van kinderen als de ‘deserving poor’, diegenen die zelf geen schuld

hebben aan hun armoede, en daarom ons medelijden verdienen (Vandenhole e.a. 2010).

Met een kinderrechtenbenadering ligt het uitgangspunt fundamenteel anders. Niet liefdadigheid, maar de erkenning van het mens-zijn van kinderen en hun gelijkwaardigheid aan volwassenen liggen aan de basis van de aandacht voor armoede. Kinderrechten zijn de

mensenrechten van kinderen, namelijk die rechten van kinderen die we als zeer fundamenteel beschouwen omdat ze verband houden met het mens-zijn en de menselijke waardigheid van kinderen. De vertaling van armoede bij kinderen als schending van de mensenrechten van kinderen is een belangrijke perspectief-

wijziging. Die kan fungeren als een krachtige hefboom, omdat ze refereert aan menselijke waardigheid, sociale rechtvaardigheid en (minstens ten dele) in het recht vastgelegde rechten van kinderen en verplichtingen van de overheid. Kinderrechten vormen een krachtig normatief referentiekader, dat niet berust op een politieke of ideologische voorkeur of keuze, maar op morele basisnormen, die ook minstens ten dele juridisch vastgelegd zijn. Bovendien legt de juridische benadering van kinderrechten de ultieme verantwoordelijkheid voor een menswaardig leven bij de staat. In wezen gaat het dus om een maatschappelijke, eerder dan een individuele verantwoordelijkheid.

Kinderrechten als hefboom

Het nagenoeg universeel aanvaarde Kinderrechtenverdrag van 1989, waar ook België verdragspartij bij is, bevat geen recht op een leven zonder armoede, noch een recht op de uitbanning van armoede. Niettemin bevat het sterke aanknopingspunten om armoede in strijd met de menselijke waardigheid te beschouwen. Zo is er het recht op leven, overleven en ontwikkeling (art. 2). Dat geldt als één van de vier algemene (transversale) beginselen van het Verdrag, naast het discriminatieverbod, het belang van het kind en het recht om zijn mening te uiten. Artikel 2 waarborgt het recht op een levensstandaard die de fysieke, mentale, spirituele, morele en sociale ontwikkeling van het kind toelaat. Daarnaast zijn er meer specifieke rechten op onderwijs, gezondheid, sociale zekerheid en bijzondere bescherming en bijstand in het geval een kind niet kan blijven in het gezin. Van een conceptualisering van armoede bij kinderen als schending van de kinderrechten gaat een krachtig ethisch appèl uit. Het maakt ook duidelijk dat de inzet van de strijd tegen de armoede niet is om *een aantal* kinderen uit de armoede te redden, maar om *elk* kind een menswaardig leven te bieden. Het kinderrechtenperspectief heeft eveneens geleid tot het zichtbaar maken van kinderen

in gezinnen die in armoede leven. Tevens biedt het mogelijkheden om strategisch het recht in te zetten in de strijd voor sociale verandering, emancipatie en menselijke waardigheid.

Kinderrechten bieden basisreferentienormen, maar niet meteen een blauwdruk voor beleid en actie. Verklaarde rechten zijn nog geen gerealiseerde rechten. Bovendien

kan in de vertaling van armoede als een vraagstuk van kinderrechten, of van het recht van de kinderrechten, één en ander verloren gaan, of geherdefinieerd worden. Kinderrechten bieden met andere woorden niet noodzakelijk een antwoord op concrete vragen, en zijn evenmin een wondermiddel. Vandaar de oproep om het verhaal van de kinderrechten te verfijnen en kritisch te benaderen (Vandenhole 2010; Reynaert e.a. 2011). Zo niet bestaat een reëel risico van overschatting, en vervolgens desillusie en verwerping, van de kinderrechten.

Uitdagingen voor de kinderrechten

Een eerste spanning binnen de kinderrechten is te situeren in de afwezigheid van een eenduidige filosofie. De kinderrechten zitten te paard enerzijds op de autonomie van het kind, en anderzijds op de verhoogde kwetsbaarheid en nood aan bescherming van kinderen. Het beeld van kinderen als noodlijdend en afhankelijk heeft enerzijds betrekking op leeftijd, maar ook op bepaalde groepen kinderen die als bijzonder kwetsbaar beschouwd worden, zoals bijvoorbeeld kinderen die in armoede leven. Tegelijk vloeit uit het concept zelf van *mensenrechten* van kinderen de notie van het autonome en participerende kind voort. Participatierechten vertegenwoordigen *par excellence* een wijziging in het kindbeeld: van het onmondige kind, de nog-niet-volwassene, naar het kind als actief zingever en autonoom, zelfbeschikkend individu. Maar stemt het mensbeeld van het kind in het kinderrechtenverhaal als autonoom, zelfbeschikkend individu wel overeen met de werkelijkheid? Hoe begrijpen we autonomie: als autarchie, of als *agency*? En welke gevolgen verbinden we aan die autonomie: leidt ze tot een sterke nadruk op individuele verantwoordelijkheid voor armoede (schuldmodel), of eerder tot erkenning van het volwaardig mens-zijn en de veerkracht van kinderen in armoede?

Een tweede spanning heeft te maken met de individuele aard van kinderrechten, en het structureel of systemisch karakter van armoede (Bouverne-De Bie e.a. 2010). Armoede heeft fundamenteel te maken met (gebrek aan) maatschappelijke herverdeling, kinderrechten zijn bij uitstek rechten van elk individu, elk kind. Een individualiseringsrisico is dan ook niet denkbeeldig wanneer we armoede benaderen vanuit de kinderrechten.

Een derde uitdaging is om armoede bij kinderen niet los te koppelen van armoede meer in het algemeen, en kinderrechten niet van de mensenrechten. Beleidsmatig is een *algemeen* armoedebeleid wellicht het meest aangewezen om armoede ook bij kinderen aan te pakken, zij het zonder daarbij kinderen uit het oog te verliezen. Conceptueel moeten we kinderrechten integraal situeren binnen de mensenrechten. Armoede eindigt niet op 18, de leeftijd waarop de aanspraak op kinderrechten vervalt. Ook veel volwassenen leven in armoede, en dat is een aan-

Stemt het mensbeeld van het kind als autonoom, zelfbeschikkend individu wel overeen met de werkelijkheid?

Ook veel volwassenen leven in armoede, en dat is een aanfluiting van de mensenrechten meer in het algemeen.

De vertaling van armoede bij kinderen als schending van de mensenrechten is een belangrijke perspectiefwijziging.

Kinderrechten bieden niet noodzakelijk een antwoord op concrete vragen.

fluiting van de mensenrechten meer in het algemeen. Bovendien vermijdt de situering van kinderrechten binnen de mensenrechten dat kinderrechten al te gemakkelijk gemobiliseerd worden tegen ouders die in armoede leven (culpabiliseringsrisico). Het typevoorbeeld is de uithuisplaatsing van kinderen wegens de gebrekkige materiële omstandigheden waarin ze leven. Bij uithuisplaatsing moet een fijngevoelige afweging gebeuren tussen het recht van elk kind op een behoorlijke levensstandaard en op bescherming tegen verwaarlozing of misbruik enerzijds, en het recht van kinderen én ouders op de eerbiediging van het gezinsleven. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg heeft staten alvast aangemaand om zeer omzichtig om te gaan met de uithuisplaatsing. Eerst moet men goed bekijken of er alternatieven voorhanden zijn, en wat de impact van de uithuisplaatsing zal zijn. Bovendien kan uithuisplaatsing nooit 'de oplossing' zijn; het is een maatregel van de kortst mogelijke duur die gericht moet zijn op de hereniging van het gezin. Materiële nood kan op zichzelf nooit een uithuisplaatsing van kinderen verantwoorden. De juiste respons is daar om iets te doen aan de materiële nood, niet om de kinderen te plaatsen (EHRM 2006).

Armoede als uitdaging voor de mensenrechten

De (her)nieuwde aandacht voor armoede bij kinderen vanuit de kinderrechtengemeenschap is zonder meer positief. Een kinderrechtverhaal dat zich veraf houdt van de armoede, houdt zich ook veraf van zijn eigen wortels: de strijd voor menselijke waardigheid. Armoede bij kinderen definiëren als een schending van kinderrechten kan een belangrijke hefboom zijn in het aanpakken van die armoede, maar doet ze op zich niet verdwijnen. Daartoe is beleid en concrete actie nodig. Cruciaal is om daarin de spanningen en uitdagingen die aan de kinderrechten verbonden zijn, niet te negeren of te minimaliseren. Een uitgerijpt kinderarmoedebeleid richt zich op maatschappelijke herverdeling ten bate van elke mens in armoede, ongeacht leeftijd, zonder de kinderen uit het oog te verliezen.

Wouter VANDENHOLE

Titularis van de UNICEF-leerstoel Kinderrechten
Universiteit Antwerpen
Faculteit Rechten
Venusstraat 23
2000 Antwerpen
wouter.vandenhole@ua.ac.be

* Wouter Vandenhole is houder van de UNICEF-leerstoel kinderrechten. Hij is verbonden aan de Faculteit Rechten van de Universiteit Antwerpen (University of Antwerp Law Research School), waar hij eveneens mensenrechten doceert. Vandenhole is voorzitter van het Kenniscentrum Kinderrechten vzw.

UNICEF eerbiedigt de academische vrijheid van de houder van de leerstoel. De door de houder ingenomen standpunten verbinden geenszins UNICEF.

LITERATUURLIJST

- Bouverne-De Bie, M., Roets, G. en Roose, R. (2010) Kinderrechten en kinderarmoede, *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten* 5: 261-267.
- Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 18 december 2008, Saviny t. Oekraïne Kinderrechtencoalitie Vlaanderen (2010) *Kinderrechtenforum 7: Kinderen en jongeren in armoede*. www.kinderrechtencoalitie.be
- Kinderrechtencommissariaat (2010) *Armoede en sociale uitsluiting. Visie en voorstellen vanuit een kinderrechtenperspectief*. www.kinderrechten.be
- Reynaert, D., Roose, R., Vandenhole, W. en Vlieghe, K. (red.) (2011) *Kinderrechten: springplank of struikelblok? Naar een kritische benadering van kinderrechten*. Antwerpen: Intersentia.
- Studiedienst van de Vlaamse regering, Vlaamse armoedemonitor, maart 2011, <http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/Cijfers/Exceltabellen/welzijn/armoede/2011-03-23-armoedemonitor.pdf>
- Vlaams netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, <http://www.vlaams-netwerk-armoede.be/>
- Vlaamse regering, *Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2010-2014*. <http://www4.vlaanderen.be/wvg/armoede/vlaamsactieplan/Documents/VAPA2010-2014.pdf>
- Pod maatschappelijke integratie en Koning Boudewijnstichting (2010) *Who cares? Stappenplan voor een aanbeveling voor de bestrijding van de kinderarmoede*. Verslag van de Conferentie van het Belgische EU voorzitterschap 2 en 3 september 2010.
- Vandenhole, W. (2010) Twee decennia Kinderrechtenverdrag: hoe moet het nu verder met de kinderrechten?, *Welzijnsgids*, 76: 137-150.
- Vandenhole, W., Vranken, J. en De Boyser K. (red.) (2010) *Why Care? Children's Rights and Child Poverty*. Antwerpen: Intersentia.
- Van Gils, J. en Willekens, T. (2010) *Belevingsonderzoek bij kinderen en jongeren die in armoede leven*. Meise: Onderzoekscentrum Kind & Samenleving. <http://www.ks.be/docs>

Alcohol en softdrugs in Brussel: (g)een reden tot zorgen?

Dries CARDOEN & Nicole VETTENBURG¹

Alcohol en softdrugs zijn nauwelijks nog weg te denken uit de leefwereld van adolescenten. Van jongs af aan krijgen ze ermee te maken in hun gezin, op school of in hun vrije tijd. Heel wat jongeren experimenteren ook zelf met alcohol en cannabis. De uitvoerige berichtgeving over fenomenen als 'bingedrinking', 'de breezercultuur' en 'het toenemende drugsgebruik door jongeren' verraden enige 'moral panic'. Maar wat zeggen de cijfers? Hoeveel jongeren gebruikten tijdens de laatste maand alcohol en softdrugs? Was dat een eenmalige gebeurtenis of gebruikten ze regelmatig? Spelen het geslacht, de leeftijd en de onderwijsvorm een rol? In dit artikel gaan we op verkenning. We belichten het alcohol- en softdrugsgebruik door jongeren aan de hand van enkele resultaten uit de Brusselse JOP-monitor².

Middelengebruik door jongeren

Alcohol en softdrugs zijn ruim verspreid in onze hedendaagse samenleving (Möbius, 2009). Heel wat gebeurtenissen gaan vrijwel automatisch gepaard met de consumptie van alcohol. Een glas bier of wijn maakt het samenzijn met vrienden gezellig; een frisse pint doet ons 'thuiskomen' na een dag van hard labeur en Nieuwjaar is niet langer hetzelfde zonder het geluid van klinkende glazen champagne. Ook de stap naar een jointje is snel gemaakt. Denk maar aan de festivalweiden waar de geur van cannabis nooit ver weg is. Dat middelengebruik blijft echter niet steeds 'recreatief'. Ruim 13% van de mannen en 6% van de vrouwen drinken meer dan 21 glazen (mannen) of 14 glazen (vrouwen) alcohol per week (VAD, 2010; Gisle, 2008). Daarnaast gebruikte 3% van de Vlamingen de afgelopen maand cannabis, waarvan 30% dit op intensieve wijze (= minstens op 20 van de 30 dagen) deed (Gisle, 2008).

Het middelengebruik vormt een belangrijk maatschappelijk probleem (Möbius, 2009). De consumptie van alcohol, soft- en/of harddrugs houdt immers een risico in voor de gezondheid en het welzijn van het individu (Harolyn & Harold, 1998). De omvang van dat risico is niet voor iedereen gelijk, maar is afhankelijk van de interactie tussen kenmerken van het middel, de mens en het milieu (Zinberg, 1984). Zo zijn sommige personen of groepen omwille van persoonsgebonden factoren- persoonlijkheid, waarden, normen, leeftijd, geslacht of biogenetische kwetsbaarheid- en sociale factoren- gezin, school, vrienden of buurt- vatbaarder voor het gebruik én de 'gevaren' van middelen dan andere groepen (Bernaert, 2008). De consumptie van alcohol en softdrugs is niet alleen 'schadelijk' voor het gebruikende individu, maar belast ook zijn/haar omgeving en de samenleving in haar geheel (Harolyn & Harold, 1998; Möbius, 2009). Denk bijvoorbeeld aan de emotionele druk die de partner van een alcoholicus ervaart, aan de schaamte- en angstgevoelens bij kinderen met 'drinkende' ouders, aan de hoge gezondheids- juridische- en sociale zekerheidskosten en aan de extra werkloosheid

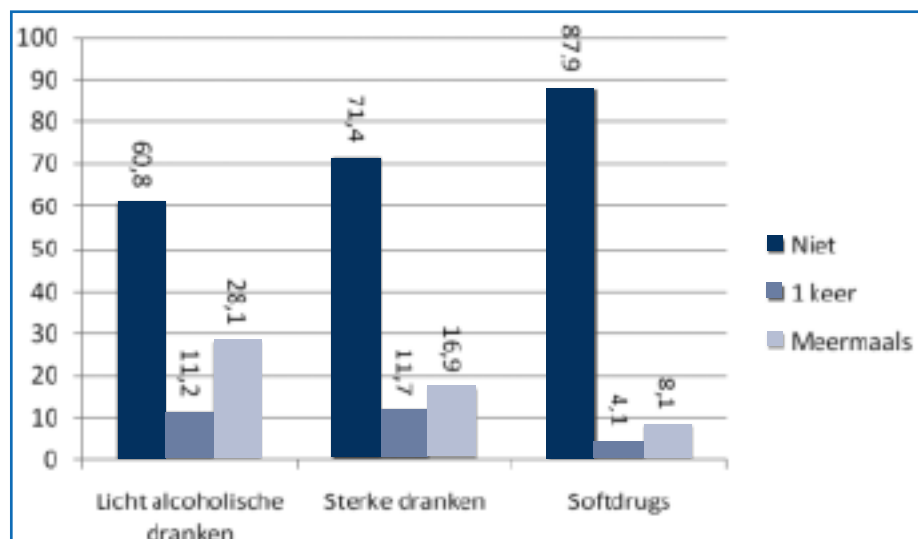
die het nuttigen van alcohol en illegale drugs met zich meebrengen, aan de extra morbiditeit, etc. (Möbius, 2009).

De internationale literatuur omschrijft jongeren als extra kwetsbaar voor het gebruik van (il)legale drugs (Anderson & Baumberg, 2006). Die specifieke kwetsbaarheid vloeit voort uit factoren die eigen zijn aan de ontwikkelingsfase waarin jongeren zich bevinden (Bernaert, 2008). Tijdens de adolescentie ervaren tieners heel wat verschuivingen in hun emotionele en sociale belevingswereld. Hierdoor stellen ze niet alleen meer experimenteergedrag, maar zijn ze ook gevoeliger voor de invloed van de peergroep (Dhoore, 2010; Bernaert, 2008). Ze gebruiken alcohol en/of softdrugs om zich te ontspannen, voor het verwerven van autonomie t.a.v. de opvoeders, om erbij te horen of om af te rekenen met geldende maatschappelijke verwachtingen (De Donder, 2006).

Tieners gebruiken niet alleen makkelijk alcohol en softdrugs. Ze zijn ook kwetsbaar voor de korte- en langetermijnevolgen van dit gebruik (Möbius, 2009). De kortetermijnrisico's zijn vooral te wijten aan de fysieke ontwikkeling van jongeren en aan hun gebrek aan "ervaring". Hierdoor lopen ze meer kans op allerlei ongevallen of probleemgedrag zoals, vergiftiging (overdosis), verkeersongevallen, black-outs, spijbelen, vandalisme, seksueel risicogedrag, etc. (Anderson & baumberg, 2006). Op lange termijn leidt de consumptie van alcohol en softdrugs door tieners mogelijk tot allerlei gedrags-emotionele en interpersoonlijke problemen in hun 'volwassen' leven (Ellickson, Tucker & Klein, 2003). Zo vergroot vroegtijdig middelengebruik de kans op een onaangepast consumptiepatroon in de volwassenheid (Fisher et al. 2007).

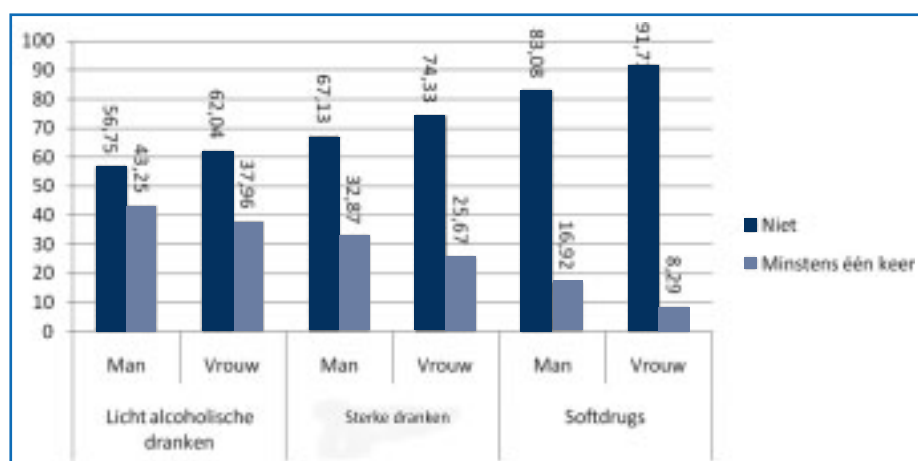
In dit artikel zoeken we een antwoord op twee vragen: (1) Hoeveel jongeren gebruikten de laatste maand alcohol en softdrugs én hoe frequent gebruikten ze die middelen? (2) Wordt het middelengebruik door jongeren beïnvloed door hun geslacht, hun leeftijd en de gevolgde onderwijsvorm?³ In onze zoektocht naar antwoorden

FIGUUR 1.

Bron: JOP-monitor Brussel (2010)

FIGUUR 2.

Bron: JOP-monitor Brussel (2010)

gebruiken we de databank van de JOP-monitor Brussel (2010). De JOP-monitor Brussel is een schoolenquête die de subjectieve leefwereld, het gedrag en de levensloop van leerlingen uit het Brusselse Nederlandstalige secundaire onderwijs exploreert. In het totaal vulden 2513 leerlingen de vragenlijst in; hun leeftijd varieert tussen 12 en 20 jaar. Het alcohol- en softdrugsgebruik van jongeren werd in die monitor bevraagd door middel van een vijfpuntenschaal. Op die schaal gaven leerlingen aan of ze de voorbije maand 'niet', '1 keer', '2 keer', '3 keer' en 'meer dan 3 keer' licht alcoholische dranken, sterke dranken, en/of softdrugs nuttigden. De JOP-monitor levert geen informatie over het 'problematische' middelengebruik door tieners.⁴

Hoeveel en hoe intens?

Figuur 1 toont het aantal jongeren dat in de afgelopen maand niet, eenmaal of meermaals licht alcoholische dranken, sterke dranken en softdrugs gebruikten. De grootste groep tellen we in de cate-

gorie 'licht alcoholische dranken' (39.2%). Opmerkelijk minder jongeren dronken de voorbije maand sterke dranken (28.6%) of rookten een jointje (12.1%). Indien jongeren de afgelopen maand één van die middelen gebruikten, deden ze dit dikwijls meermaals. Zo dronk 11.2% van de jongeren slechts op een enkele gebeurtenis een licht alcoholische drank. Meer dan dubbel zoveel leerlingen (28.1%) deed dit op meerdere gelegenheden. Een gelijkaardige tendens observeren we voor de sterke dranken en softdrugs. Ook in die middelencategorieën tellen we minder jongeren die eenmaal gebruikten (11.7% en 4.1%) dan jongeren die meermaals gebruikten (16.9% en 8.1%).

Speelt geslacht een rol?

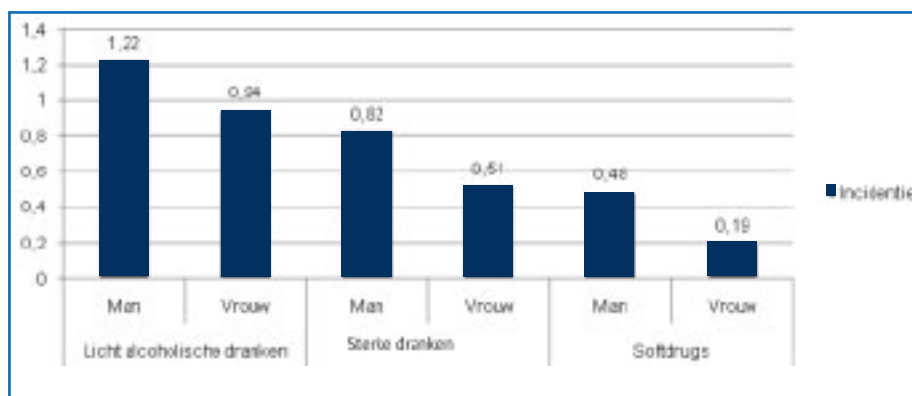
In figuur 2 en 3 vergelijken we het aantal gebruikers (=prevalentie) en de intensiteit (= gemiddelde gebruiksfrequentie/maand) van het alcohol- en/of softdrugsgebruik in beide seksegroepen. Volgens die vergelijking dronken meer jongens dan meisjes in de afgelopen maand een licht alcoholische drank (43% vs. 38%) of een sterke drank (33% vs. 26%). Ook softdrugs zijn opmerkelijk populairder bij het mannelijke geslacht. Dubbel zoveel mannen als vrouwen (17% vs. 8%) rookten in de afgelopen maand een jointje.

Daarnaast observeren we verschillen in de intensiteit van het alcohol- en softdrugsgebruik door jongens en meisjes (figuur 3). Net als in figuur 2 is dit verschil het meest opvallend in de categorie softdrugs. Jongens rookten gedurende de laatste maand meer dan dubbel zo frequent cannabis dan meisjes. De verschillen in de intensiteit van het alcoholgebruik zijn

iets kleiner, maar suggereren een gelijkaardige tendens. Mannelijke leerlingen dronken regelmatig licht alcoholische dranken (1.22 keer vs. 0.94 keer) en sterke dranken (0.82 keer vs. 0.51 keer) dan hun vrouwelijke collega's.

We observeren dus een duidelijke sekse kloof in het middelengebruik: niet alleen consumeren meer jongens dan meisjes alcohol en softdrugs, ze doen dat ook regelmatig. In de wetenschappelijke literatuur vinden we enkele verklaringen voor die verschillen. Volgens de gendertheoretische literatuur gebruiken vrouwen minder omwille van de maatschappelijke verwachtingen die eigen zijn aan het traditionele vrouwelijke rollenpatroon (Nolen-Hoeksema & Hilt, 2006). Een andere verklaring vinden we in de werking van de controlemechanismen. Die mechanismen verlopen bij jongens geëxternaliseerd en bij meisjes geïnternaliseerd (Möbius, 2009; De Donder, 2006). Bij gebrek aan externe controle gaan jongens dus makkelijker alcohol of cannabis gebruiken dan meisjes. Mannen en vrouwen hebben ook een verschillende attitude t.a.v. alcohol en softdrugs

FIGUUR 3. DE GEMIDDELDE INTENSITEIT VAN HET ALCOHOL- EN SOFTDRUGSGEBRUIK DOOR JONGENS EN MEISJES UIT HET BRUSSELE NEDERLANDSTALIGE SECUNDAIRE ONDERWIJS.

Bron: JOP-monitor Brussel (2010)

(De Donder, 2006). Terwijl mannen hun middelengebruik zien als een bron van statusverwerving, denken vrouwen eerder aan de gevaren verbonden met de consumptie van middelen. Tot slot spelen ook fysieke verschillen en preferentieverschillen mogelijk een rol. (Eliott-Erickson, Lane & Ranson, 2009)

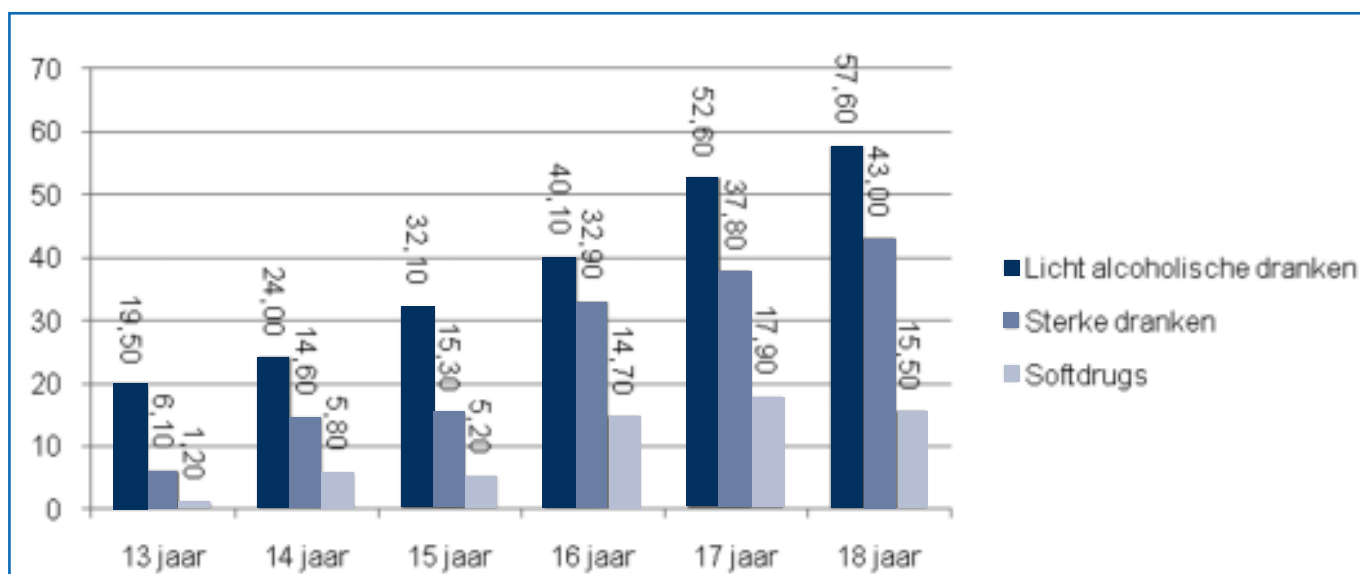
Speelt leeftijd een rol?

Het consumptiepatroon van Brusselse leerlingen verschilt niet alleen naar geslacht, maar ook naar leeftijd. Een blik op figuur 4 en 5 getuigt hiervan. Figuur 4 visualiseert voor elke leeftijdsgroep het aantal laatste maand gebruikers (=prevalentie) van alcohol en softdrugs. In beide alcoholcategorieën neemt het aantal laatste maand gebruikers stapsgewijs toe met de leeftijd. Bij de licht alcoholische

dranken stijgt het aantal middelencconsumerende jongeren van 19.5 % van de 13-jarigen naar 57.6% van de 18-jarigen. Bij de sterke dranken dronk 6.1% van de 13-jarigen, terwijl 43% van de 18-jarigen dit deed. Ook in de softdrugs categorie stijgt het aantal laatstemaandgebruikers met de leeftijd. Die stijging verloopt echter niet zo gradueel als in beide alcoholcategorieën. Hoewel het verschil klein is, rookten meer 17-jarigen (17.9%) dan 18-jarigen (15.5%) cannabis. Daarnaast tellen we meer 14-jarige (5.8%) dan 15-jarige (5.2%) cannabisgebruikers. In elke leeftijdsgroep is het aantal laatstemaandgebruikers van licht alcoholische dranken het hoogst. Het aantal cannabisconsumerende jongeren is in elke leeftijdscategorie het laagst.

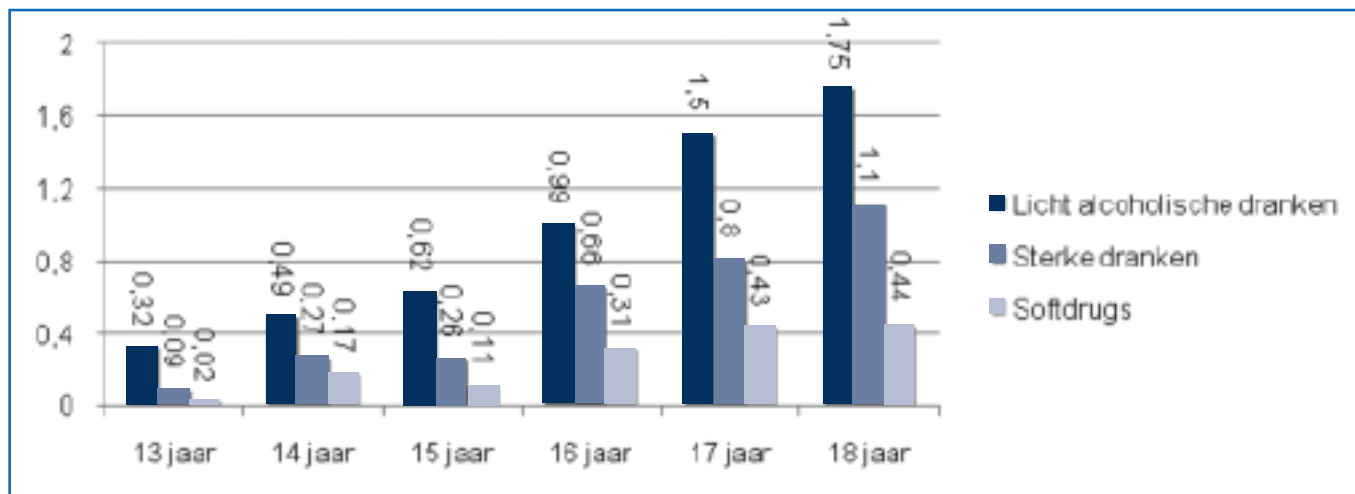
Figuur 5 visualiseert voor elke leeftijdscategorie de gemiddelde intensiteit van het laatste maand gebruik van alcohol en softdrugs. We observeren een gelijkaardige tendens als in figuur 4. In beide alcoholcategorieën neemt de gemiddelde gebruiksfrequentie stapsgewijs toe met de leeftijd. Jongeren dronken dus regelmatig licht alcoholische of sterke dranken naarmate ze ouder werden. Ook de frequentie van het softdrugsgebruik neemt toe met de leeftijd: 18-jarigen rookten in de laatste maand ongeveer drie keer regelmatig een jointje dan hun 13-jarige collega's (1.1 vs. 0.4). Toch verloopt de stijging niet geheel rechtlijnig. 15-jarigen gebruikten immers niet zo regelmatig wiet (0.11 keer) als 14-jarigen (0.17 keer). In elke leeftijdsgroep gebruikten jongeren regelmatig licht alcoholische dranken dan sterke dranken en softdrugs. Softdrugs worden steeds het minst frequent gebruikt.

FIGUUR 4. PERCENTAGE LAATSTEMAANDGEBRUIKERS VAN ALCOHOL EN SOFTDRUGS UIT HET BRUSSELE NEDERLANDSTALIGE SECUNDAIRE ONDERWIJS PER LEEFTIJDSCATEGORIE.

Bron: JOP-monitor Brussel (2010)

FIGUUR 5.

Bron: JOP-monitor Brussel (2010)

Er bestaat dus een duidelijke relatie tussen de leeftijd en het laatste-maandgebruik van adolescenten: hoe ouder jongeren worden, hoe meer ze gebruiken en hoe regelmatig ze dit doen. Factoren eigen aan de ontwikkelingsfase van adolescenten (cf. inleiding) – de toenemende participatie aan het uitgangsleven, het stijgende belang van leeftijdsgenoten, de toenemende drang naar autonomie en de toenemende experimenteeruimte - verklaren die relatie (Möbius, 2009).

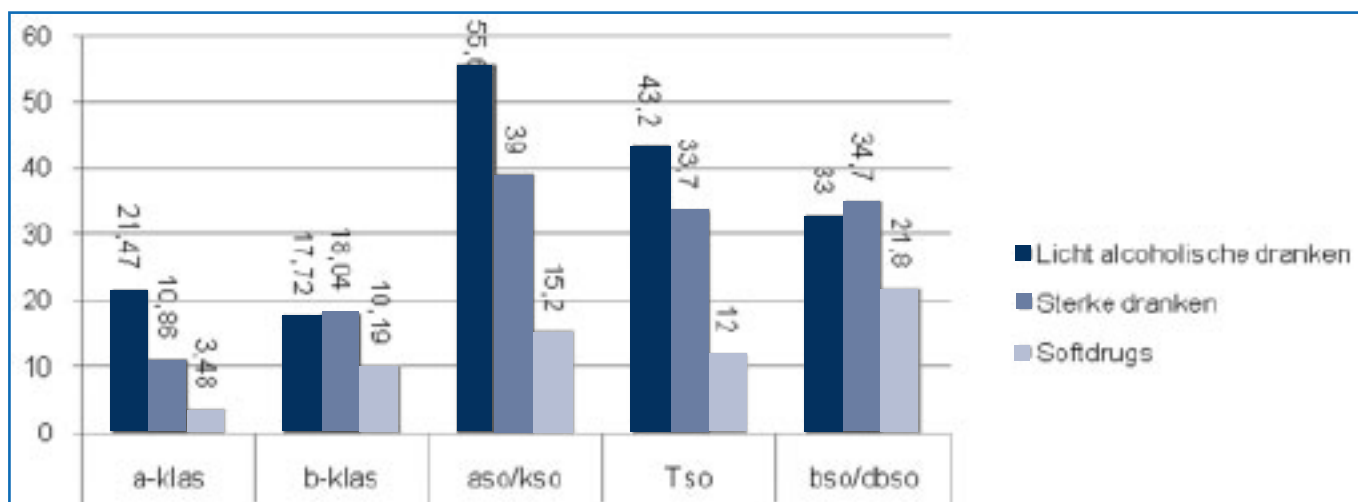
Speelt onderwijsvorm een rol?

Tot slot vergelijken we het consumptiepatroon van jongeren uit verschillende onderwijsvormen. Figuur 6 toont voor elke onderwijsvorm het aantal laatste maand gebruikers (=prevalentie) van alcohol en softdrugs. In de eerste graad tellen we meer laatste maand gebruikers van licht alcoholische dranken in de a-klas (21.5%) dan

in de b-klas (17.7%). Sterke dranken zijn dan weer populairder in de b-klas dan in de a-klas (18% vs. 10.9%). In de tweede en derde graad tellen we het grootste aantal alcoholdrinkers in het aso/kso. Licht alcoholische dranken zijn het minst populair in de (d)bso richting (33%). Sterke dranken zijn het minst populair in het tso (33.7%). In de categorie softdrugs observeren we een duidelijke tendens. In elke graad tellen we meer cannabisgebruikende jongeren in het (deeltijds)beroepsonderwijs dan in de andere onderwijsvormen: minder a- dan b-klassers (3.48% vs. 10.19%) en minder aso/kso- (12%) en tso-leerlingen (15.2%) dan (d)bso-leerlingen (21.8%) rookten de afgelopen maand softdrugs.

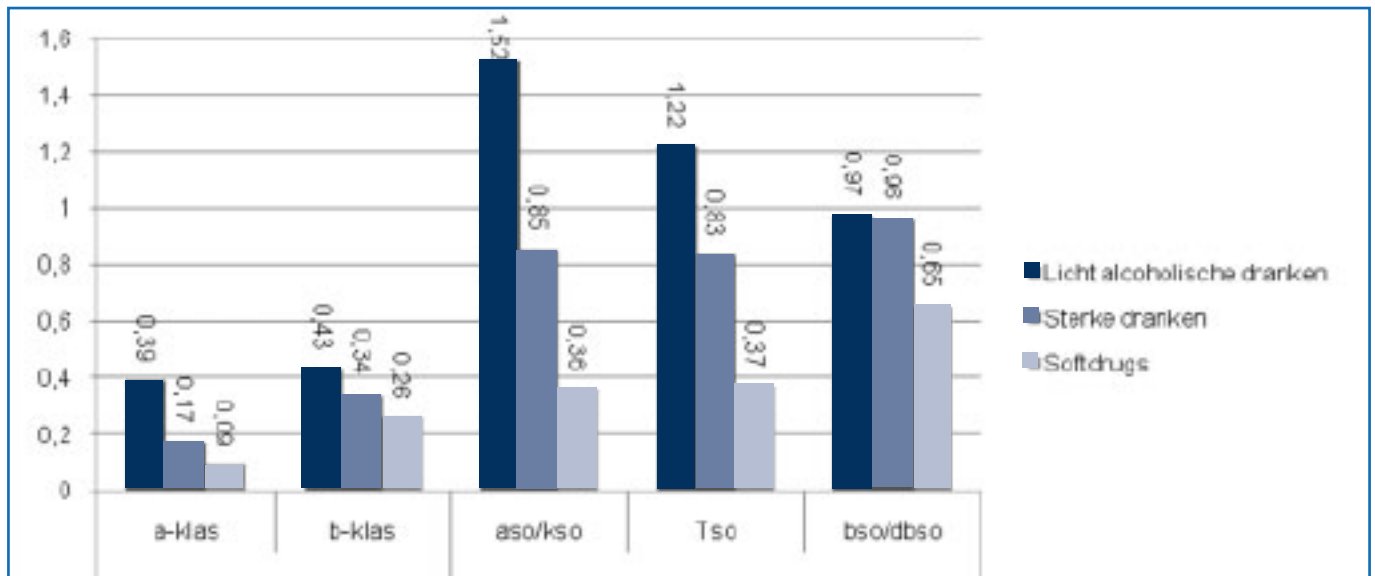
Figuur 7 visualiseert voor elke onderwijsvorm de gemiddelde frequentie (=incidentie) van het laatste-maandgebruik van alcohol en softdrugs. In de eerste graad vinden we geen statistisch betekenisvolle verschillen in de gebruiksfrequentie van licht alcoholische

FIGUUR 6.

Bron: JOP-monitor Brussel (2010)

FIGUUR 7.

Bron: JOP-monitor Brussel (2010)

dranken ($t = -0.46$, $p > 0.05$). B-klassers dronken de afgelopen maand dus niet frequenter licht alcoholische dranken dan a-klassers. Wel, consumeerden ze dubbel zo frequent sterke dranken (0.34 keer) dan hun collega's uit de a-klas (0.17 keer). In de tweede en de derde graad dronken aso/kso-leerlingen regelmatig een licht alcoholische consummatie (1.52 keer) dan leerlingen uit de andere onderwijsvormen. Jongeren uit het (deeltijds)beroepsonderwijs consumeerden het minst regelmatig een licht alcoholische drankje (0.97 keer). De geobserveerde verschillen in de gebruiksfrequentie van sterke dranken zijn hier niet statistisch significant ($F = 0.56$, $p > 0.05$). Jongeren uit het aso/kso, tso of (d)bso dronken in de afgelopen maand dus even regelmatig sterke dranken. In de categorie softdrugs observeren we een gelijkaardige trend als in figuur 6. In elke graad gebruikten jongeren uit het (deeltijds)beroepsonderwijs opvallend frequenter wiet dan hun medeleerlingen. Zo rookten b-klassers driemaal regelmatig wiet dan a-klassers. (D)bso-leerlingen rookten tweemaal regelmatig softdrugs dan aso- of tso-leerlingen. Aso- en tso-leerlingen gebruikten ongeveer even vaak wiet.

Wat te doen?

In dit artikel zochten we een antwoord op twee vragen. Allereerst onderzochten we hoeveel adolescenten de afgelopen maand alcohol en softdrugs gebruikten en hoe intensief ze dat deden. Onze analyses toonden aan dat een minderheid van de Brusselse jongeren gedurende de afgelopen maand licht alcoholische dranken (40%), sterke dranken (29%) of cannabis (12%) nuttigden. Als ze alcohol of softdrugs consumeerden, beperkte slechts een kleine groep hun gebruik tot een unieke gelegenheid. Zo dronken heel wat jongeren meermaals een pint (28%) of een glas sterke drank (17%) en rookte 8% meermaals een jointje. Ten tweede analyseerden we verschillen in het consumptiepatroon naargelang het geslacht, de leeftijd en de onderwijsvorm van de respondenten. We observeerden een duidelijke sekse kloof: niet alleen consumeerden meer jongens dan meisjes alcohol en softdrugs, ze deden dat ook regelmatig. Daar-

naast vonden we een verband tussen de leeftijd en het consumptiepatroon van scholieren: hoe ouder jongeren werden, hoe meer ze gebruikten en hoe intensiever ze dat deden. Ten slotte viel op dat jongeren uit het (deeltijds)beroepsonderwijs frequenter sterke drank en softdrugs nuttigden dan hun medestudenten uit de andere onderwijsvormen. Deze bevindingen stroken bovendien met de resultaten uit onderzoek naar het drank- en softdrugsgebruik door Vlaamse scholieren.⁵ Hoe moeten we die cijfers nu interpreteren? Moeten we ons 'zorgen' maken over het middelengebruik door jongeren of valt het allemaal best mee? Allereerst is het moeilijk om die vraag op basis van dit onderzoek te beantwoorden. Het is immers niet 'ongewoon' dat adolescenten experimenteren met alcohol of cannabis. Middelengebruik maakt deel uit van hun leefstijl. Ze gebruiken middelen uit nieuwsgierigheid, om zich te ontspannen, om erbij te horen of als uiting van hun onafhankelijkheid.

Bovendien stopt de meerderheid van die jongeren na verloop van tijd uit zichzelf met het gebruik van middelen, zonder dat er sprake is van 'negatieve' gevolgen. Dat betekent echter niet dat we geen aandacht moeten hebben voor het consumptiepatroon van jongeren. Elke leerkracht komt wel eens in aanraking met tieners die tijdens de middagpauze stiekem een aantal pinten drinken en misschien zelfs eentje te veel; of met leerlingen die van de gelegenheid gebruikmaken om een jointje te roken. Aangezien jongeren heel wat tijd doorbrengen op de schoolbanken, is het wenselijk dat binnen het begeleidingsplan van de school ook de nodige aandacht gaat naar deze thematiek en dat er afspraken worden gemaakt over hoe er wordt omgegaan met het gebruik van alcohol en drugs door leerlingen. Het is noodzakelijk dat iedereen die betrokken is bij de opvoeding en begeleiding van leerlingen zich in zijn/haar visie en uitwerking gesteund weet door de schoolleiding, anders wordt het moeilijk vol te houden en/of wordt het effect verminderd. Als een leerling hulp nodig heeft, dient ons inziens de school te werken met het **drielijnenmodel** en te kiezen voor de minst ingrijpende interventie. Hiermee wordt bedoeld dat de hulp eerst gegeven wordt

door de leerkracht (eerste lijn), dan door een begeleidingsdienst binnen de school (tweede lijn), en pas dan wordt beroep gedaan op externe diensten (derde lijn). De leerkracht is de persoon bij uitstek om de eerstelijnsbegeleiding van leerlingen op te nemen. Hij is immers de eerste die geconfronteerd wordt met signalen en moeilijkheden. Hij moet hierbij op advies en ondersteuning kunnen rekenen van medeleerkrachten, een interne leerlingbegeleider of een CLB-medewerker. Wanneer het probleem echter te complex is of de deskundigheid van de leerkracht te boven gaat, moet hij kunnen doorverwijzen naar een leerlingbegeleider of een CLB-medewerker. Deze nemen een 'tweedelijnsfunctie' op zich. Doorverwijsmogelijkheden binnen of buiten de school mogen voor de leerkracht echter geen alibifunctie krijgen. Als de begeleidingsdiensten binnen de school geen oplossing kunnen bieden, moeten ze voor de 'derdelijnsbegeleiding' een beroep doen op externe diensten (bv. centrum algemeen welzijnswerk, centrum geestelijke gezondheidszorg, comité bijzondere jeugdzorg, enz.) (Vettenburg & Huybregts, 2005). Voor een kleine groep jongeren blijft het middelengebruik echter niet 'recreatief' en niet zonder 'negatieve' gevolgen. Heel wat studies verbinden het gebruik van alcohol en softdrugs door tieners met allerlei gedragsmatige, emotionele en interpersoonlijke problemen op latere leeftijd (Ellickson, Tucker & Klein, 2003). Aandacht voor preventie blijft dan ook belangrijk. Dit is geen gemakkelijke opdracht. Steeds bestaat het risico dat 'preventie' een defensief karakter krijgt, bv. door de implementatie van controlematregelen zoals een alcoholverbod. Een defensieve aanpak beknot op die manier echter onbedoeld de keuzemogelijkheden van jongeren (Vettenburg, Melis, Burssens & Goris, 2007). Wij trekken de kaart van de 'wenselijke preventie'. 'Wenselijke preventieactiviteiten' willen de handelingsmogelijkheden van jongeren niet beperken, maar vergroten, door hen actief, democratisch en participatief te betrekken in alle fasen van het preventieproject (Vettenburg, Melis, Burssens & Goris, 2007). Wenselijke preventieprojecten richten zich echter niet alleen naar de jongeren, maar hebben tegelijkertijd ook aandacht voor de rol van ouders, opvoeders, de school en voor de maatschappij in haar geheel. Enkel door middel van een integrale aanpak (persoons- & structuurgericht) kunnen we bouwen aan een samenleving waarin het gebruik van alcohol en softdrugs door jongeren niet steeds meer, maar minder maatschappelijk aanvaardbaar wordt (VAD, n.d.). Hiertoe dienen de verschillende maatschappelijke sectoren- scholen, jeugdwerk, vrije tijd, media, etc.- constructief samen te werken. Wenselijke preventie is dan ook meer dan alleen een 'preventietechniek', het is een verantwoorde manier van omgaan met jongeren in alle lagen en domeinen van onze samenleving.

Dries CARDOEN en Nicole VETTENBURG
 Universiteit Gent, Vakgroep Sociale Agogiek
 H. Dunantlaan, 2 te 9000 Gent
 dries.cardoen@ugent.be
 nicole.vettenburg@ugent.be

BIBLIOGRAFIE

- Anderson, P. & Baumberg, B. (2006). *Alcohol in Europe. A report for the European Commission*. Londen: Institute of Alcohol Studies.
- Bernaert, I. (2008). Drugpreventie. Een drugbeleid op school. *Welwijs*, 19(3), 35-37.
- Ciairano, S., Kliewer, W. & Rabaglietti, E. (2009). Adolescent Risk behavior in Italy and The Netherlands. A Cross-National Study of Psychosocial Protective Factors. *European Psychologist*, 14(3), 180-192.
- De Donder, E. (2006). *Alcohol. Cijfers in perspectief (1994-2004)*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- De Ridder, H. (2001). *Jongeren, ouders en drugs*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Dhoore, K. (2010). Werken met minderjarigen met een drugprobleem in het netwerk van de sleutel. *De Sleutel*, 23, 3-5.
- Ellickson, P.L., Tucker, J.S. & Klein, D.J. (2003). Ten-year prospective studie of public health problems associated with early drinking. *Pediatrics*, 110(5), 949-955.
- Elliott-Erickson, S., Lane, J. & Ranson, K. (2009). *An overview of risk and protective factors for adolescent substance use and gambling activity: A review of the literature for The Alberta Youth Experience Survey 2008*. Edmonton, Alberta, Canada: Alberta Health Services-Alberta Alcohol and Drug Abuse Commission.
- Gisle, L. (2008). *Gezondheidsenquête: Het gebruik van alcohol*. Brussel: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.
- Harolyn, M. & Harold, E. (1998). Substance Abuse in Children. Prediction, protection and prevention. *Arch. Pediatr. Adolesc. Med.*, 152, 952-960.
- Laviola, G., Macri, S., Morley-Fletcher, S. & Adriani, W. (2003). Risk-taking behavior in adolescent mice: psychobiological determinants and early epigenetic influence. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 1, 19-31.
- Möbius, D. (2009). *Oblique>Dossier Alcohol*. Brussel: Vereniging voor Alcohol en Andere Drugproblemen vzw.
- Nolen-Hoeksema, S. & Hilt, L. (2006). Possible contributors to the gender differences in alcohol use and problems. *The Journal of general Psychology*, 133(4), 357-374.
- VADvzw (2010). *Feiten en cijfers over alcohol*. Brussel, Vlaams-Brabant, België: Vereniging voor Alcohol en andere Drugproblemen vzw.
- VADvzw (n.d.). *Feiten en cijfers over illegale drugs*. Opgeroepen op 18 maart, 2011, van Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen: <http://www.vad.be/alcohol-en-andere-drugs/feiten-en-cijfers/illegale-drugs.aspx>.
- VADvzw (n.d.). *Visietekst alcohol en jongeren*. Opgeroepen op 18 april, 2011, van Vereniging voor Alcohol- en andere Drugsproblemen: <http://www.vad.be/media/459869/visietekst%20alcohol%20en%20jongeren.pdf>
- Vettenburg, N. & Huybregts, I., (2005). Onderwijs aan jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen: reflecties vanuit criminologisch onderzoek. In Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs, *Onderwijskansen voor jongeren met gedrags- en emotionele problemen: een verkenning (pp.81-100)*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Vettenburg, N., Melis, B., Burssens, D. & Goris, P. (2007). Wenselijke algemene preventie. In Goris, P., Burssens, D., Melis, B. & Vettenburg, N. (red.) (2007). *Wenselijke preventie stap voor stap*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant (pp.35-58).
- Zinberg, N.E. (1984). *Drug, Set and Setting*. New York: Human Sciences Press.

NOTEN

- Deze bijdrage is gebaseerd op de publicatie: Cardoen, D., Berten, H. & Vettenburg, N. (2011). Alcohol- en softdrugsgebruik in Brussel. In Vettenburg, N., Elchardus, M. & Put, J. (red.) (2011). Jong in Brussel. Bevindingen uit de JOP-monitor Brussel. Leuven/Den Haag: Acco (pp.).
- De JOP-monitor Brussel is een schoolenquête die de subjectieve leefwereld, het gedrag en de levensloop van 12-tot 20-jarige leerlingen uit het Brusselse Nederlandstalige secundaire onderwijs exploreert.
- Door middel van statistische t- en F-toetsen controleren we steeds of de verschillen tussen sekses, leeftijdsgroepen en onderwijsvormen al dan niet te wijten zijn aan het toeval. Enkel indien de verschillen te wijten zijn aan het toeval, rapporteren we de toetsstatistieken in de tekst.
- We kunnen op basis van deze JOP-monitor geen uitspraak doen over het aantal problematische gebruikers. Een jongere die de afgelopen maand meer dan drie keer licht alcoholische dranken, sterke dranken of softdrugs gebruikte is immers niet noodzakelijk een "problematische" gebruiker.
- Voor meer informatie verwijzen we naar het rapport van de jaarlijkse leerlingenbevraging van de vereniging voor alcohol- en andere drugproblemen: Kinable, H. (2009). *AD-leerlingenbevraging in het kader van een drugbeleid op school. Syntheserapport schooljaar 2008-2009*. Brussel: Vereniging voor Alcohol en andere Drugproblemen.

Arbeid en tewerkstelling

Het Diploma-Supplement - is een document dat je samen met een diploma Hoger Onderwijs krijgt. Het verduidelijkt de inhoud van je studies op een internationaal vergelijkbare manier. Iedereen die in Vlaanderen afstudeert, krijgt een diplomasupplement. www.epos-vlaanderen.be/?CategoryID=447&ArticleID=681

Wil jij ook bloggen over je job? - Steven, Tine, Maarten, An, Liesbeth, Fons en Valentia doen het al. Ze vinden het leuk en leerzaam voor jongeren op de brug tussen opleiding en werk. <http://joblog.vdab.be>

Informatiedossier - Wat maakt werk werkbaar 2004-2007-2010? - Dit dossier bekijkt hoe werkbaarheid beïnvloed wordt door de arbeidssituatie van de werknemer. www.serv.be/stichting/publicatie/informatiedossier-wat-maakt-werk-werkbaar-2004-2007-2010-werknemers

Juridisch: jongerenrechten en plichten

Privacy op school - De bescherming van leerlinggegevens blijkt toch niet altijd even eenvoudig. De Commissie zette daarom de voornaamste regels in deze context even op een rijtje. www.privacycommission.be/nl/new/topic/privacy-op-school.html

Jongeren en seksualiteit - Het Kinderrechtencommissariaat maakte in samenwerking met Sensoa, Jeugd en Seksualiteit en de Vlaamse Jeugdraad een dossier met positieve kijk op seksualiteitsbeleving. www.kinderrechten.be/Content.aspx?pageAction=Detail&pagId=53750

Ontdek je rechten en plichten op school - Als leerling heb je zowel rechten als plichten. Hier vind je een overzicht van al je rechten en plichten. Je vindt ze op verschillende manieren. www.vsknet.be/rechten_en_plichten

Jongerenwerking en Jeugdhulp

CACHET - In tal van overlegstructuren is men nog steeds zoekende naar waardevolle initiatieven van participatie van minderjarigen aan het beleid inzake jeugdhulp. Een interessant initiatief op dat vlak is 'CACHET'. http://wvg.vlaanderen.be/jeugdhulp/10_brussel/index.htm

Internetenquête „Integrale Jeugdhulp” - Om te bekijken wat er beter kan, vroeg de Vlaamse overheid de Katholieke Hogeschool Leuven een onderzoek op te zetten over de betrokkenheid van jongeren bij beslissingen van de overheid. Naast interviews en een discussiedag willen ze met een internetvragenlijst heel veel jongeren en mensen, die met jeugdbeleid te maken krijgen, naar hun mening en visie vragen. http://wvg.vlaanderen.be/jeugdhulp/01_nieuws/index.htm

Werk maken van kinderrechten. De decreten integrale jeugdhulp in de praktijk. - Het decreet rechtspositie minderjarigen (DRM) maakt rechten van minderjarigen in de jeugdhulp concreet en afdwingbaar. Zo weten hulpverleners met welke afspraken en principes ze in de hulpverlening rekening moeten houden. Minderjarigen (en hun ouders) weten wat ze mogen verwachten en waar ze recht op hebben. http://www4.vlaanderen.be/wvg/zorginspectie/publicaties/Documents/Rapport_werken_aan_kinderrechten.pdf

Loverboys - Seksuele uitbuiting van tieners is geen randverschijnsel. In bijna de helft van de gevallen van jeugdprostitutie blijkt sprake te zijn van loverboyproblematiek. En in de helft van de loverboy-gevallen blijkt het slachtoffer te zijn geworden via internet. <http://mijnkindonline.nl/1671/loverboys.htm>

Nieuwe of vernieuwde websites

www.emnbelgium.be - The Belgian National Contact Point (NCP) of the European Migration Network (EMN). You will find up-to-date, objective and reliable information on asylum, migration and cross-sectional issues in Belgium and in the European Union. Have a look at our various activities and outputs, including policy reports, statistical reports, thematic studies, ad hoc queries. Check the news to obtain the latest updates and consult the agenda to stay informed about upcoming events!

www.ikbeslis.be - Jongeren en sociale netwerken: voor jongeren een fascinerende bezigheid en voor menig ouder en leerkracht een grote zorg. De 'Commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer' heeft een zeer instructieve website opgestart met als doelgroepen: kinderen, jongeren, ouders en scholen.

http://users.telenet.be/euroguidance - De website van het Vlaamse EURO-GUIDANCE centrum voor studie- en loopbaanbegeleiding

Nieuwsbegrip.be - is een experimenteerproject dat duidelijk moet maken of de aanpak van Nieuwsbegrip ook geschikt is voor het Vlaamse onderwijs. www.cedgroep.nl/Nieuwsbegrip-BE.aspx

StampMedia - is het eerste persagentschap in Vlaanderen - erkend als 'algemeen nieuwsmedium' door de Vlaamse Vereniging van Journalisten - dat een stem geeft aan alle jongeren in de media. www.stampmedia.be

Ryckvelde in een nieuw kleedje - Zo heb je vanaf nu een zicht op al hun activiteiten en krijg je meer Europees nieuws in het onderdeel "Europa begrijpen". De grootste veranderingen zie je echter bij "Europa beleven". Waar je vroeger enkel het subitem "internationalisering" kreeg, vind je nu een schat aan informatie. Partnerfinding, handige tools, subsidiemogelijkheden... www.ryckvelde.be

Onderwijs, vorming en opleiding

Taalontwikkend beroepsonderwijs - Taalproblemen aanpakken waar ze zich het duidelijkst voordoen in de beroepsgerichte vakken. Dat is het uitgangspunt van taalontwikkend beroepsonderwijs. www.cedgroep.nl/beroepsonderwijs-en-volwasseneneducatie/taal-en-rekenen/taalbeleid/taalontwikkend-beroepsonderwijs.aspx

Twinnen met een Marokkaanse school - Respect, gelijkwaardigheid en diversiteit zijn de sleutelwoorden in een twinningproject tussen Vlaamse en Marokkaanse basis- of secundaire scholen. Meer informatie, projectvoorbeelden, interessante links en het aanvraagformulier vind je op de Twinning-website www.ond.vlaanderen.be/twinning.

Codex secundair onderwijs - De codex secundair onderwijs is definitief goedgekeurd in het Vlaams Parlement. De codex is een overzichtelijk niveau-decreet waarin een twintigtal wetten en decreten, die thema's van het secundair onderwijs behandelen, voor het eerst zijn samengebracht. www.ond.vlaanderen.be/secundair/codex%20secundair%20onderwijs.htm

Onderzoek

De kwaliteit van het leven, een mozaïek van het dagelijks leven - De Studiedienst van de Vlaamse Regering wil verschillende facetten van de kwaliteit van het leven ter zake in kaart brengen.. Naast een grondige literatuurstudie werd ook recent empirisch materiaal geanalyseerd. Hiertoe baseerde men zich vooral op de survey 'Sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen' (SCV-survey) en de Eurobarometer. <http://publicaties.vlaanderen.be/>

Gezinsvorming bij tweede generatie Turken en Marokkanen. Een verschillende start al naargelang ze huwen met een huwelijksmigrant of met iemand van de tweede generatie? Het aantal tweede generatie jongvolwassenen van Marokkaanse en Turkse herkomst neemt toe. Vaak kiezen ze voor een huwelijkspartner uit Marokko of Turkije. Vooral bij de tweede generatie Turkse mannen en bij de tweede generatie Marokkaanse vrouwen zijn er grote verschillen in de start van de gezinsvorming al naargelang van het land waar de huwelijkspartner opgroeide. Als ze gehuwd zijn met een huwelijksmigrant dan verloopt de gezinsvorming op een traditionelere wijze dan wanneer hun huwelijkspartner opgroeide in België. <http://publicaties.vlaanderen.be/>

Jeugdbewegingen in Vlaanderen, een onderzoek bij groepen, leiding en leden - Het onderzoek maakt een aantal tendensen en veranderingen binnen de jeugdbewegingen zichtbaar en schetst een beeld van de werking, leiding en leden van de jeugdbewegingen anno 2009-2010. www.sociaalcultureel.be/jeugd/onderzoek_andereproj_jeugdbeweging.aspx

Inkomens en leefomstandigheden van dak- en thuislozen en mensen in onwettig verblijf - Voor het eerst zijn de leefomstandigheden van deze twee groepen 'verborgen armen' gemeten, op een gelijkaardige manier als bij de rest van de Belgische bevolking. www.armoedebestrijding.be/persconferentie_enquete_inkomens_levensomstandigheden_daklozen20110303.htm

Organisaties

Jaarverslag Migratie - 2010 - Centrum voor Gelijkheid van kansen en voor Racismebestrijding - Het Centrum behandelt in dit jaarverslag de volgende kernthema's uit het vreemdelingenrecht: toegang tot het grondgebied, internationale bescherming, verblijfsrecht, recht op een gezinsleven, vrij verkeer en mobiliteit van economisch actieven; terugkeer, detentie en verwijdering en tenslotte nationaliteit. Elk van deze thema's wordt in een apart hoofdstuk benaderd. www.diversiteit.be/index.php?action=publicatie_detail&id=131&thema=2

Jaarverslag - 2010 - Koning Boudewijnstichting - Alle activiteiten (steun aan derden, evenementen, publicaties, opdrachten, partnerschappen,...) van de Stichting in woord en beeld. www.kbs-frb.be/publication.aspx?id=193716&LangType=2067

Jaarverslag 2010 - Migratie - Naar een duurzaam migratiebeleid? Onder deze titel stelt het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding zijn vierde Jaarverslag Migratie voor. Bij gebrek aan politieke maatregelen, pleit het Centrum voor het derde jaar op rij voor een duurzaam migratiebeleid en reikt het hiervoor een aantal toetsstenen aan. www.cntr.be

Jaarverslag 2010 - Jongerenwelzijn - Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin Jo Vandeurzen stelde vandaag samen met Jongerenwelzijn het Jaarverslag 2010 voor. http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/inhetnieuws/index_jaarverslag2010.htm

Vlor-adviezen, uitgebracht op eigen initiatief (www.vlor.be/advies/)

- Vlor-advies over participatie op school
- Vlor-advies over het ontwerp van aanbeveling van de Europese Raad over voortijdig schoolverlaten
- Vlor-advies over de themazetting van het onderwijskundig beleids- en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek

Overheid EU

A contribution to youth work and youth policy in Europe : Report of the Belgian EU Presidency Youth (1/7/2010-31/12/2010) - 2010 was an important year for the development of youth policy in Europe. The Belgian presidency youth took the initiative to play a role in further implementation of the European developments and seized the moment by putting forward 3 priority themes: youth work, youth and employment, European and international policy agendas on children, youth and children's rights. The results of the different discussions, activities and conferences are brought together in this report. <http://publicaties.vlaanderen.be>

Jongerenambassadeurs voor werk - Op vrijdag 8 april plaatsten de Jongerenambassadeurs een feestelijk punt achter meer dan een jaar doen, durven en denken over jongeren en werk. www.vlaamsejeugdraad.be/nieuws/jongerenambassadeurs-voor-werk-fin/

Deel je mening over de Youth on the Move kaart! - In het kader van Youth on the Move wil de EU dat alle jongeren tegen 2020 de mogelijkheid krijgen om een leerervaring op te doen in een ander Europees land. Eén van de initiatieven die de Europese Commissie wil nemen, is het ontwerp van een Youth on the Move kaart om de mobiliteit van jongeren in Europa te vergroten, hun integratie in een ander land te vergemakkelijken en te stimuleren dat meer jongeren actief betrokken zijn bij Europa.

Jouw mening is dus belangrijk en daarom vraagt de Europese Commissie 10 minuten van jouw tijd om deze vragenlijst in te vullen. Beantwoord de vragen voor 4 juli 2011 op <http://ec.europa.eu/yourvoice/ipm/forms/dispatch?form=EACYomCard>

Vlaamse Overheid

'Addendum bij Advies Jeugdbeleidsplan maatschappelijk engagement voor kinderen en jongeren?' - Kinderrechtenactoren verontrust over het viseren van jongeren in onze samenleving gingen om de tafel zitten voor een eerste overleg. Resultaat van dit eerste overleg is een nota die door de Vlaamse Jeugdraad en het Kinderrechtencommissariaat werd ingediend in de commissie Jeugd in het Vlaams Parlement. www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/2010-2011_7_Advies_Jeugdbeleidsplan_Addendum.pdf

* **Vlor-adviezen** (www.vlor.be/advies/)

- over een stimuleringsplan voor wetenschappen en techniek in het onderwijs
- over het programmadecreet van de begrotingscontrole 2011
- over het voorstel van decreet over het inschrijvingsrecht

* **SERV-adviezen** (www.serv.be/publicatie/)

- m.b.t. de vernieuwing van het deeltijds kunstonderwijs
- m.b.t. het voorontwerp van decreet betreffende het onderwijs XXI

Regelgeving

Te raadplegen op <http://212.123.19.141> voor onderwijsitems op www.ond.vlaanderen.be/edulex/ voor EU http://eur-lex.europa.eu/RECH_menu.do?ihmlang=nl

* **EU-Raad**

- 2011/220/EU: Besluit van de Raad van 31 maart 2011 betreffende de onder-tekening, namens de Europese Unie, van het Verdrag van 's-Gravenhage van 23 november 2007 inzake de internationale inning van levensonderhoud voor kinderen en andere familieleden

* **EU-Parlement**

- Richtlijn 2011/36/EU van het Europees Parlement en de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad.
- Richtlijn 2011/24/EU van het Europees Parlement en de Raad van 9 maart 2011 betreffende de toepassing van de rechten van patiënten bij grensoverschrijdende gezondheidszorg

* **Vlaamse Gemeenschap : Studie- en beroepskeuze**

- 18/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de masteropleiding **master in de rechten** als nieuwe opleiding van de transnationale Universiteit Limburg. B.S.11/04/2011
- 18/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de professioneel gerichte bacheloropleiding **bachelor in de pedagogie van het jonge kind** als nieuwe opleiding van de Karel de Grote-Hogeschool - Katholieke Hogeschool Antwerpen. B.S.11/04/2011
- 18/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de professioneel gerichte bacheloropleiding **bachelor in de pedagogie van het jonge kind** als nieuwe opleiding van de Arteveldehogeschool. B.S.11/04/2011
- 18/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de professioneel gerichte bacheloropleiding **bachelor in het industrieel productontwerpen** als nieuwe opleiding van de Hogeschool West-Vlaanderen. B.S.11/04/2011
- 18/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de professioneel gerichte bacheloropleiding **bachelor in het retailmanagement** als nieuwe opleiding van de Hogeschool Gent. B.S.11/04/2011
- 18/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de masteropleiding **master in de ergotherapeutische wetenschap** als nieuwe gezamenlijke opleiding van de Universiteit Gent, de Katholieke Universiteit Leuven, de Hogeschool Gent, de HUB-EHSAL, de Katholieke Hogeschool Kempen, de Arteveldehogeschool, de Hogeschool West-Vlaanderen en de Katholieke Hogeschool Brugge-Oostende. B.S.11/04/2011

- 18/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot uitvoering van artikel 5, § 1, 2°, e), van het decreet van 7 mei 2004 tot oprichting van het publiekrechtelijk vormgegeven extern **verzelfstandigd agentschap Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding**. B.S.15/04/2011
- 18/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van artikel 94 van het besluit van de Vlaamse Regering van 5 juni 2009 houdende de **organisatie van de arbeidsbemiddeling en de beroepsopleiding**. B.S.19/04/2011
- 01/04/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de masteropleiding "**master in de ingenieurswetenschappen : verkeer, logistiek en intelligente transportsystemen**" als nieuwe opleiding van de Katholieke Universiteit Leuven. B.S.29.04.2011
- 01/04/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de bachelor-na-bacheloropleiding "**bachelor in de ouderencoaching**" als nieuwe opleiding van de Katholieke Hogeschool Kempen. B.S.29/04/2011
- 01/04/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering betreffende **de modulaire structuur van het secundair volwassenenonderwijs voor het studiegebied smeden**. B.S.26/05/2011
- 01/04/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van bijlage I bij het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs en van het besluit van de Vlaamse Regering van 19 juli 2007 betreffende **de modulaire structuur van het secundair volwassenenonderwijs voor het studiegebied auto**. B.S.30/05/2011
- 08/04/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de professioneel gerichte bacheloropleiding **bachelor in sport en bewegen** als nieuwe opleiding van de Hogeschool West-Vlaanderen. B.S.12/05/2011

* Vlaamse Gemeenschap : Onderwijs en Vorming

- 04/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 24 november 1998 betreffende de regels voor **het uitreiken van het getuigschrift van basisonderwijs** en het vastleggen van de vorm ervan. B.S.31/03/2011
- 18/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering houdende de benoeming van bijzitters van de **Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen**. B.S.11/04/2011
- 25/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering houdende goedkeuring van overhevelingen, omvormingen, programmatie van **structuuronderdelen van het voltijds secundair onderwijs en de programmatie van opleidingen in het deeltijds beroeps secundair onderwijs**. B.S.25/05/2011

* Vlaamse Gemeenschap : Welzijn

- 18/03/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot uitvoering van artikel 43, § 1, van het decreet van 21 november 2003 betreffende **het preventieve gezondheidsbeleid** en tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 3 juli 2009 tot vaststelling van **de operationele doelstellingen van de centra voor leerlingenbegeleiding**, wat betreft het bepalen van de profylactische maatregelen. B.S.21/04/2011
- 26/04/2011 - Ministerieel besluit betreffende **de programmatie van de voorzieningen van de bijzondere jeugdbijstand**. B.S.12/05/2011

Welzijn en Sociaal-cultureel werk

Wat te doen bij een scheiding? - Antwoorden op praktische, administratieve en juridische vragen in verband met jezelf, je ex-partner, de kinderen. Tweede brochure van de Belgische Federatie van het Notariaat en de Koning Boudewijnstichting in een reeks praktische handleidingen voor wie plots op een keerpunt komt in zijn/haar leven.

www.kbs-frb.be/publication.aspx?id=272052&LangType=2067

De school moet leren vliegen - De drempel tussen school en kansarm gezin zit vaak in kleine dingen. Een groep ondernemende bewuste ouders uit Sint-Truiden (OBOS) geeft uitleg en tips, op basis van hun eigen ervaringen. Je leest ze ook uitgebreid in een brochure voor ouders en leraren.

www.samenlevingsopbouw.be/site/images/PDF/brochure_kansarmoede_onderwijs.pdf

Budgetplanner - De budgetplanner helpt je om een overzicht te maken van je inkomsten en je uitgaven. Vul alleen de vakjes in die nodig zijn, de andere mag je leeg laten. www.budgetplanner.be/

Rechtzetting

Door een vergissing is in het artikel TRUST, tussen nutteloze speelsheid en speelse nuttigheid dat in het vorige nummer van Welwijs verscheen (jg. 22 nummer 1) een referentie weggevalen. Paragraaf 2. Presentie, een tegendraadse benadering (p.19) is gebaseerd op de presentie-benadering ontwikkeld door prof. dr. Andries Baart.

Meer informatie vindt men op het web: <http://www.presentie.nl>

agenda en documentatie

Studiedag 22 september 2011: Leuvens Adolescenten- en GezinnenOnderzoek (LAGO)

De onderzoeksgroep Gezin en Bevolking van het Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CESO) organiseert op donderdag **22 september 2011** de eerste studiedag van het Leuvens Adolescenten- en GezinnenOnderzoek (LAGO). Het Leuvens Adolescenten- en GezinnenOnderzoek ondervroeg sinds 2008 jaarlijks 2000 Vlaamse adolescenten tussen 12 en 18 jaar over hun gezinsleven, hun gezinsrelaties, hun gedrag en hun welzijn tijdens een vrij uur op de schoolbanken. Op dit moment zijn er gegevens beschikbaar over 6000 Vlaamse jongeren. Het programma en de inschrijvingsmodule kan u terugvinden op www.soc.kuleuven.be/lago. Inschrijven (incl. onderzoeksresultaten, deelnemersmap en broodjeslunch) kost 30 euro voor een halve dag (voor- of namiddag) en 45 euro voor een hele dag.

Maatschappelijk kwetsbare jongeren en mentoring

Veel jongeren bevinden zich om diverse redenen in kwetsbare situaties. Zij dreigen de aansluiting met het onderwijs of de arbeidsmarkt te verliezen, komen in aanraking met het gerecht, dreigen te ontsporen. De laatste jaren zijn heel wat projecten ontstaan waarin burgers op vrijwillige basis optreden als mentor, coach of maatje van deze maatschappelijk kwetsbare jongeren. Het beeld van gewone burgers die hun wijsheid en levenservaring inzetten voor de ontwikkeling en emancipatie van maatschappelijk kwetsbare jongeren spreekt tot de verbeelding. Maar hebben deze projecten wel effect? En wat maakt een project succesvol of niet? Deze vragen staan centraal in de studie- en praktijkdag 'Maatschappelijk kwetsbare jongeren en mentoring, Goede internationale praktijken, impact en succesfactoren', die op **14 oktober 2011** in Brussel wordt georganiseerd.

Voor algemene informatie: www.kbs-frb.be, contactcentrum - 070-233 065

Studiedag 'In relatie met autisme'

De jaarlijkse studiedag van Autisme Centraal 'in relatie met autisme' heeft plaats op **9 december 2011** te Antwerpen. Thema's die aan bod komen zijn: Autisme bij baby's en kleuters, wat als de aandacht niet wordt gedeeld? (Prof. Dr. Herbert Roeyers, Universiteit Gent); De ouder-kindrelatie in de kijker: opvoeding van kinderen met autisme (Prof. Dr. Ilse Noens, Katholieke Universiteit Leuven); Relationele en sociale vaardigheidstraining: voor wie? (Dr. Peter Vermeulen, Autisme Centraal); Coachen van relaties: samen zoeken wat werkt! (Sylvie Carette, Autisme Centraal); What you see is not what you get (Steven Degriek, Autisme Centraal).

Voor meer informatie: info@autismecentraal.com, www.autismecentraal.com

Geweld gemeld en geteld – Brussel

Vorig jaar ontwikkelde Kind & Samenleving in opdracht van het Kinderrechtencommissariaat een vragenlijst om kindermishandelingen ?verwaarlozing via zelfrapportage te meten en om de attitudes van kinderen en jongeren ten aanzien van zorg en straffen in beeld te brengen. Deze vragenlijst werd ontwikkeld op basis van een internationaal gebruikte vragenlijst, maar werd aangepast aan de Vlaamse context, en dit op basis van kwalitatief onderzoek met professionals, kinderen en jongeren, en volwassen 'ervaringsdeskundigen'. De vragenlijst werd dit jaar afgenomen door een onderzoeksteam van de Vrije Universiteit Brussel.

Op **23 september 2011** worden de onderzoeksresultaten en aanbevelingen in de aanpak van geweld tegen kinderen en jongeren voorgesteld.

Voor meer informatie: <http://www.kinderrechtencommissariaat.be>

Tweedaagse Interactie Academie

Om haar 40-jarig bestaan te vieren organiseert de Interactie Academie op 15 en 16 september 2011 een tweedaagse '(Z)weven tussen theorie en praktijk. Inspirerende ideeën en methodieken'.

In talrijke workshops komen de recente ontwikkelingen in systemische methodieken en in de systeemtheorie en haar toepassingsmogelijkheden aan bod. Volgende workshop zijn gepland: Vuurwerk op de werkvloer... en nu?; Uitgesloten zijn: is er een weg terug?; Meerstemmige conversaties in psychiatrische crisis-situaties; Noodkreten van ouders: zoveel meer dan een opvoedingsvraag; Bemiddeling: het oog van de storm; De hulpverlener als benadeelde; Over weerzin en vervreemdingsprocessen in ouderbegeleiding; Traumawerk: met plasticine een weg uit gestolde belevingen; Het 'onverwachte': creatieve methodieken in partnerrelatiegesprekken; Hoe waar is een diagnose?; Het uitzicht van verandering; Verwarring en vervreemding door migratie; Onderzoek naar invloed; Mijn levensverhaal; Werken met oudergroepen; Inspiraties uit psychodrama; De stem van de cliënt: een gedeelde zorg?; Outcome-management in psychotherapie; Wat als ik koning zou zijn?

Deze tweedaagse heeft plaats op twee locaties in de Van Schoonbekestraat (nr. 33 en 48) te Antwerpen. Op elk adres worden per dag zes tot acht workshops aangeboden, waaruit je er drie per dag kan kiezen.

Voor meer informatie: <http://www.interactie-academie.be>

Bachelor-na-bachelor Autismespectrumstoornissen: een orthopedagogisch perspectief.

Praktijkgericht, met oog voor actuele tendensen en recente wetenschappelijke ontwikkelingen, organiseert Plantijn Hogeschool de banaba 'Autismespectrumstoornissen: een orthopedagogisch perspectief'. Deze deeltijdse opleiding behoort tot het studiegebied Sociaal-agogisch werk. In deze opleiding verdiepen professionals zich in hulpverlening en onderwijs, gericht op mensen met autismespectrumstoornissen en hun netwerk. De opleiding verbindt een inhoudelijke verdieping in Autismespectrumstoornissen met de praktijk. Aan het einde van de opleiding verwerf je de graad van Bachelor. Meer info: www.plantijn.be.

Vijfdaagse training LSCI

Life Space Crisis Interventie (LSCI) is een methodische, verbale interventiemethodiek voor kinderen en jongeren in crisis. Als een kind / jongere door een stressvol incident in conflict komt met leeftijdsgenoten, opvoeders of leerkrachten kan dit gepaard gaan met heftige emoties. LSCI levert een procedure om gericht met die emoties om te gaan en te vermijden dat de situatie ontwrichtend werkt of zelf-destructief gedrag veroorzaakt. LSCI wil het gedrag veranderen, angst reduceren, het gevoel van eigenwaarde versterken, begrip voor en inzicht in het gedrag van anderen vergroten. Deze methodiek werkt bij kinderen en jongeren tussen 6 en 20 jaar die gedragsstoornissen vertonen en stressvolle situaties niet kunnen hanteren. De jongeren moeten een voldoende begrip van taal hebben om een gesprek te voeren en een redenering mee op te zetten. LSCI is toepasbaar in schoolsituaties en in (semi) residentiële voorzieningen voor opvang en begeleiding van jongeren. De training gaat door op 29/8, 30/8, 31/8, 1/9 en 2/9/2011, telkens van 9u-16.30u in de Karel de Grote-Hogeschool, departement SAW, Brusselstraat 23, 2018 Antwerpen. Alle info en het online inschrijvingsformulier vindt u op www.KDG.be.

Campagne: Begin niet te vroeg

De wet van december 2009 verbiedt alcoholverkoop aan jongeren onder de zestien. Opdat de wet geen dode letter zou blijven, wordt een grootschalige federale campagne opgezet om de jongeren en hun ouders sensibiliseren. Supermarkten en winkels, waar jongeren vaak alcohol kopen, helpen mee om een zo breed mogelijk maatschappelijk draagvlak te creëren door zelfklevers te klevens die de leeftijdsgrenzen aangeven. De Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw (VAD) die het Vlaamse luik van de campagne organiseert, wil met deze campagne overal eenzelfde, duidelijke boodschap communiceren, namelijk geen alcohol onder de zestien, geen sterkedrank onder de achttien. Meer info over de campagne en campagnemateriaal kan u terugvinden op www.druglijn.be.

Projectoproep: kinderen in armoede aan het woord

De Koning Boudewijnstichting wil ondersteuning bieden aan organisaties die contact hebben met kinderen die in armoede leven, om te 'luisteren' naar deze kinderen en om zo hun beleving, hun situatie en hun verwachtingen beter te leren kennen. Doelpubliek zijn verenigingen en organisaties die, binnen of buiten de sector armoedebestrijding, werken met kinderen (jeugdbewegingen, kinderopvanginitiatieven, gezondheidsvoorzieningen, tehuizen, enz.) in de Vlaamse Gemeenschap. Scholen komen niet in aanmerking; het kan gaan om een reeds bestaand project of om een nieuw initiatief.

De uiterste datum voor het indienen van dossiers is **23/08/2011**. De laureaten worden bekend gemaakt op 27/10/2011 en kunnen tot 8.000 euro steun krijgen. Voor het online kandidaatsdossier of voor meer info kan u terecht op www.kbs-frb.be.

Projectoproep - Streekfonds 'Een Hart voor Limburg'

Een Hart voor Limburg wil in 2012 projecten ondersteunen die kansenbevorderend werken voor maatschappelijk kwetsbare kinderen (van 0 tot 18 jaar) en daarbij een beroep doen op de actieve betrokkenheid van de directe omgeving van het kind.

De projectoproep richt zich op initiatieven in Limburg die kwetsbare kinderen en jongeren betere kansen bieden en hun ontwikkeling stimuleren. De projecten hebben betrekking op het tot stand brengen of versterken van participatie en integratie en impliceren de actieve betrokkenheid van ouders, buurt, school, opvang, jeugdbeweging, sportvereniging enzovoort.

De projectoproep loopt tot **22 september 2011**. Voor algemene informatie: www.kbs-frb.be, contactcentrum - 070-233 065

Brussels Zakboekje 2011

Het Brusselse Zakboekje 2011 bevat het ruim 2.000 actuele adressen en gegevens van alle Nederlandstalige voorzieningen op het gebied van gezondheidszorg en sociale dienstverlening in Brussel. Met extra informatie over straatwerk en echtscheidingen. Opnieuw werkte de Brusselse Welzijns- en gezondheidsRaad (BWR) samen met een aantal organisaties (o.a. Kind en Gezin, Tracé Brussel, het Huis voor Gezondheid en het Brussels Overleg Thuiszorg) voor meer en betere gegevens in het Zakboekje. Organisaties gaan samen of verhuizen, nieuwe organisaties zien het daglicht, anderen houden op te bestaan of veranderen van naam. Daarom maakt de BWR jaarlijks een update van het zakboekje. Bestellen kan via de website: www.bwr.be/zakboek.

BOEKEN

Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Vanachter de voordeur naar de democratie en verbinding

DE WINTER, M.

Antwerpen, Epo, 2011, 160 p., 19,90 euro.

De manier waarop kinderen worden grootgebracht maakt een groot verschil. Niet alleen voor hun eigen leven hier en nu, en tijdens de rest van hun bestaan. Maar ook voor de manier waarop mensen dagelijks met elkaar samenleven in allerlei sociale verbanden, voor de mate waarin ze bereid zijn actief te participeren in de politieke gemeenschap, en uiteindelijk ook voor hun betrokkenheid bij het leven en de problemen van mensen elders in de wereld.

Samen tot aan de meet. Alternatieven voor zittenblijven

JUCHTMANS, G., BELFI, B., DE FRAINE, B., GOOS, M., KNIPRATH, H., VANDEN-BROUCKE, A. & VERBEECK, B. (red.)

Antwerpen, Garant, 2011, 200 p., 21 euro.

Kinderen die ondermaats presteren op school, krijgen op het einde van het schooljaar vaak het advies om hun jaar over te doen. Maar is zittenblijven wel zinvol? Leermoeilijkheden zijn immers niet de enige reden waarom leerlingen blijven zitten. Heel wat studies tonen aan dat zittenblijven niet altijd een goede remedie is, zeker niet op de lange termijn. Daarom wordt in dit boek gepleit voor scholen waarin alle leerlingen samen overgaan. Om die ononderbroken schoolloopbanen mogelijk te maken, worden er verschillende initiatieven toegelicht die het individuele leerproces van leerlingen kunnen verrijken en versnellen, zonder afbreuk te doen aan de kwaliteit van het onderwijs.

Dit boek is een inspiratiebron voor schoolleiders, onderwijsondersteuners, leerkrachten en anderen die zoeken naar effectieve ondersteuning van zwakke leerlingen. Het biedt zowel een overzicht van het internationale onderzoek als concrete bouwstenen om op school aan de slag te gaan met alternatieven voor zittenblijven. De beschreven maatregelen zijn in de eerste plaats bedoeld voor het basisonderwijs en de eerste jaren van het secundair onderwijs.

Relationele en seksuele vorming. Handboek voor het secundair onderwijs SENSQA

Antwerpen, Garant, 2011, 30 euro.

In de vakoverschrijdende eindtermen staan veel verwijzingen naar relationele en seksuele vorming. Maar hoe ga je er als leraar mee om in de klas en doorheen het curriculum? Met dit handboek reikt SENSQA, het service- en expertisecentrum voor seksuele gezondheid en hiv, inhoudelijke en didactische handgrepen aan leraars aan die rond seksualiteit en relaties wensen te werken. Het Handboek Relationele en Seksuele Vorming (RSV) is een werkinstrument voor leraars aso, tso, kso en bso uit het secundair onderwijs om het thema te behandelen in hun lessen. Ook de opbouw van een spiraalcurriculum komt aan bod. Dit boek bevat de basisinformatie voor de inhoud van de lessen RSV voor eerste, tweede en derde graad. Negen kernthema's worden besproken: seks en maatschappij, puberteit, relaties, seks en lichaam, geboorteregeling, gender, seksuele oriëntatie, soa's en hiv, en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Verder vind je in dit boek een uitgebreide didactische leidraad om deze inhoud toe te passen in de praktijk. Met vele tips uit het werkveld, lesschema's en een stappenplan kan je meteen aan de slag gaan.

Gedrag in uitvoering. Over executieve functies bij kinderen en pubers

SMIDTS, D. & HUIZINGA, M.

Antwerpen, Epo, 2011, 192 p., 19,95 euro.

Om in het dagelijks leven zelfstandig en efficiënt te kunnen functioneren, moeten we ons gedrag in goede banen leiden. Bijvoorbeeld om op tijd te komen voor een afspraak, om teleurstelling te onderdrukken bij een cadeautje dat tegenvalt of om huiswerk te plannen. De vaardigheid om gedrag in goede banen te leiden, is afhankelijk van denkprocessen die executieve functies worden genoemd.

Naarmate kinderen ouder worden, ontwikkelen executieve functies zich en kunnen kinderen hun gedrag beter en zelfstandiger sturen. Maar er zijn ook kinderen bij wie dat niet zo soepel verloopt. Wanneer er sprake is van problemen met executieve functies, zijn de gevolgen meestal ingrijpend. Niet alleen voor het kind zelf, maar ook voor zijn of haar omgeving.

Gedrag in uitvoering is bedoeld voor iedereen die te maken heeft met kinderen en pubers: ouders, docenten en hulpverleners. De auteurs bespreken verschillende soorten gedragsproblemen en geven praktische adviezen om hiermee om te gaan.

HorizonTaal. Studiekeuze als ontdekking

VANMONTFORT, M.

Antwerpen, Garant, 2011, 175 euro (volledig pakket in opbergdoos)

Jongeren van 13-14 jaar hebben vaak een eenzijdig beeld van de beroepsweld, de kennisdomeinen die daarmee samenhangen en de studierichtingen die naar diverse beroepen leiden. Vele leerlingen ontgaat daardoor de zin van kennis, de vaardigheden en de attitudes die hen op school worden aangereikt. Hun studiekeuze na de eerste twee jaren in het secundair onderwijs gebeurt dan ook

vaak op een weinig onderbouwde manier. De methode HorizonTaal laat jongeren tien kennisdomeinen grondig verkennen. Deze kennisdomeinen zijn gekozen met betrekking tot mogelijke verdere onderwijstrajecten. De leerlingen denken na over hun interesses en mogelijkheden en staan stil bij hun persoonlijke keuzeprocessen en aspiraties. Dit gebeurt vanuit informatie- en actiekaarten, herkenbare situatieschetsen, uitdagingen, opzoekwerk, stripverhalen, kwartetspel, plattegronden, marktkramen, film, enz. Daarin worden ze begeleid door hun leerkrachten en leerlingenbegeleiders. HorizonTaal is een interactief, speels en intrigerend geheel dat elke leerling de mogelijkheid geeft om zijn eigen persoonlijkheid, kwaliteit en interesses ten volle te ontplooiën samen met de taalvaardigheid om die ervaringen te delen.

Jongeren en geweld

VERDONCK E., COPS D., PLEYSIER S. en PUT, J.
Leuven, Acco, 2011, 248 p., 20 euro.

'Jongeren en geweld' is een thema dat niet zelden aanleiding geeft tot ongerustheid en verhitte discussies. Media, politici en wetenschappers besteden ruim aandacht aan het fenomeen. Jongeren komen hierbij in hoofdzaak als probleem in beeld. Bovendien lijkt de overtuiging dat jongeren steeds gewelddadiger worden algemeen aanvaard. Als antwoord op die maatschappelijke bezorgdheid worden door beleidsmakers allerlei initiatieven genomen, zowel preventief als repressief. De mening dat jongerengeweld de laatste jaren is toegenomen, is echter zelden gestoeld op een wetenschappelijk onderbouwde analyse. Bovendien wordt in het debat de mening en perceptie van jongeren zelf niet of onvoldoende betrokken. In dit boek brengen onderzoekers van de K.U.Leuven in opdracht van het Vlaams Vredesinstituut alle recente gegevens samen die in Vlaanderen beschikbaar zijn over jongerengeweld. Een kwantitatief luik schetst een beeld van de omvang, aard en evolutie van de problematiek; in het kwalitatief deel worden de attitudes en perceptie van jongeren zelf gepresenteerd.

Opvoeding in evolutie. Vroegere gewoontes. Actuele uitdagingen. Talloze tips DE VOLDER, J.

Antwerpen, Garant Uitgevers nv, 2011, 219 blz., 23,90 euro.

Hoe mensen omgaan met hun kinderen, wordt van generatie op generatie doorgegeven. Wanneer een koppel kinderen krijgt, ervaren ze beetje bij beetje wat hen in opvoedingsland bindt en waarin ze zich van elkaar onderscheiden. We zijn echter niet alleen kinderen van onze ouders maar ook van onze tijd en onze omgeving. Boven de familiale en sociale opvoedingsverschillen heerst er wel een soort overkoepelende opvoedingscultuur.

Dit boek volgt een plattelandsfamilie over drie generaties. Het laat zien dat opvoeden er enkele decennia geleden helemaal anders uitzag en dat het opvoedingsproces momenteel rond een heel ander centraal thema opgebouwd is dan in de tijd van onze ouders en voorouders. Die verschillen vormen een verklaring voor het feit dat lijfstraffen destijds best konden, terwijl ze nu uit den boze zijn. Door middel van een hedendaags praktijkverhaal maakt het boek ook de sprong naar het heden. Op die manier biedt het historische perspectief stof tot nadenken en stimuleert het ouders, opvoeders, leerkrachten, begeleiders van vandaag om zelf uit te maken hoe zij op een liefdevolle, rustige, stimulerende en vastberaden manier kunnen omgaan met hun kinderen.

Tussen afkomst en toekomst. Casestudies naar de schoolloopbanen van leerlingen van 10-21 jaar

TERWEL, J., RODRIGUES, R. & VAN DE KOOT-DEES, D.,
Antwerpen, Garant Uitgever nv, 2011, 158p., 19.80 euro.

Waarom zijn sommige leerlingen succesvol terwijl anderen struikelen in de hordeloop van het onderwijs? Wat is het geheim van een succesvolle schoolloopbaan? Is dat alleen talent of is dat een mythe van mensen die 'het gemaakt' hebben? De auteurs volgen leerlingen van 10 tot 21 jaar in hun schoolcarrière. De leerlingen vertellen zelf hoe hun schoolloopbaan is verlopen en wat hun dromen voor de toekomst zijn. Daarbij komen ook hun ouders en leraren aan het woord. Het resultaat is een reeks levensechte 'portretten' van leerlingen. De persoonlijke verhalen van de direct betrokkenen worden vergeleken met scores van deze leerlingen op een reeks objectieve toetsen. Hoe presteerden zij op de leeftijd van tien en twaalf jaar? En hoe is het daarna verder gegaan? Hebben de

leerlingen hun ambities gerealiseerd en zijn de voorspellingen van hun leraren uitgekomen? Wat was de rol van hun ouders?

Dit boek is geschreven voor allen die leerlingen begeleiden bij hun schoolkeuze en schoolloopbaan: leraren, leerlingbegeleiders, lerarenopleiders en ouders.

Jong in Brussel. Bevindingen uit de Jop-monitor Brussel

VETTENBURG, N., ELCHARDUS, M. & PUT, J.
Leuven/Den Haag, Acco, 432 p., 38 euro.

Hoe is het gesteld met de jongeren in Brussel? Mediaberichtgeving suggereert alvast niet veel goeds. Termen als 'verontrustend', 'bedreigend' en 'beangstigend' kleuren de beeldvorming. Bezorgdheid voedt het maatschappelijke debat. Maar wat zeggen de cijfers? Jong in Brussel onderzoekt de levensomstandigheden, de leefwereld en het gedrag van Brusselse scholieren tussen 12 en 18 jaar, op basis van de afname van de Brusselse JOP-monitor. Thema's die daarbij aan bod komen zijn: Brusselse jongeren en schoolwelbevinden, antisemitisme, delinquentie, de ideale levensloop, drank- en drugsgebruik, consumptieafhankelijkheid, onveiligheidsgevoelens en participatie aan het ver-

enigingsleven. Het boek vertelt u het cijfermatige verhaal over het leven van de jeugd in onze hoofdstad en is een inspiratiebron voor al wie over jongeren denkt, met jongeren werkt of zijn kennis over de jeugd in de grootstad wil verruimen.

Mindful omgaan met plagen en pesten

PERSOONS, B. & BENOIT, V.
Leuven, Acco, 2010, 272 p., 22 euro.

Mindful omgaan met plagen en pesten combineert een middeleeuws verhaal met meditatieve werkvormen op maat van kinderen. Via de talrijke verhalen in dit boek, die samen een geheel vormen, worden sluimerende plaag- en pestprocessen zichtbaar. Deze verhalen worden dan besproken met behulp van meditatie, opdrachten en werkblaadjes. De kinderen krijgen zo inzicht in het pestproces en er worden hun handvatten –empathisch inlevingsvermogen, acceptatie, grenzen stellen, grenzen bij een ander herkennen, leren stoppen– aangereikt om op een meer mindvolle wijze met zichzelf en met een ander om te gaan. Dit boek richt zich tot kinderen en tieners van ca. 10 tot 14 jaar, en tot hun begeleiders: leerkrachten, opvoeders, psychologen en andere hulpverleners, en ook ouders.

Zorgzame klas. Psycho-educatie voor de basisschool

GLORIEUX, P. & VANTHOMME, J.
Leuven, Acco, 2010, 160p., 20 euro.

Zorgzame Klas is een psycho-educatief model dat zich richt naar leerlingen van de basisschool (vanaf het vierde leerjaar) waarvan één of meerdere medeleerling(en) een ontwikkelingsongelijkheid vertonen. Dan gaat het over diagnoses als ADHD, dyslexie, dyscalculie, DCD en Gilles de la Tourette. Leerlingen ervaren die klasnoten soms als té temperamentvol. Of ze merken op dat afspraken oneindig herhaald worden. Hun leerproblemen remmen het groepsproces af. Dat lokt in de groep vaak irritaties uit. De leerkracht, zorgleerkracht, schoolpsycholoog of andere professionele begeleiders vinden daarom in dit boek handvatten om met de klassengroep op weg te gaan. De rol van de leerkracht als permanente begeleider van dit zorgtraject wordt hierbij in de verf gezet. Het hoofdstuk over de eigenlijke Zorgzame Klas-lessenreeks bevat instructies voor de begeleider. Tijdens deze uitgewerkte les van drie lestijden krijgen de kinderen informatie en praktische oefeningen aangereikt. Zo leren ze tenslotte hoe beter om te gaan met medeleerlingen, ook als ze net anders zijn.

STUDIEVOORMIDDAG WELWIJS

KRACHTEN BUNDELEN

over leerkrachten en hun welzijnspartners

Een goede leerkracht mag er niet alleen voor staan. Kwaliteitsvol onderwijs bieden aan een divers leerlingenpubliek, in soms moeilijke omstandigheden en met problemen of moeilijkheden van diverse aard, is niet evident. In een context waarin men veel verwacht van leerkrachten, is er meer dan ooit nood aan ondersteunende collega's en directie, aan bijkomende hulp- en dienstverlening, nuttige instrumenten en methodieken. WELWIJS organiseert daarom een studievoormiddag waarin de ondersteuning van leerkrachten en de samenwerking met verschillende welzijnspartners centraal staan.

Op deze studievoormiddag brengen verschillende sprekers nuttige kennis en inzichten voor leerkrachten, schooldirecties, leerlingbegeleiders en hulpverleners. Het gaat om verschillende bijdragen uit het speciale themanummer van WELWIJS dat u gratis krijgt bij deelname aan de studievoormiddag.

Enkele thema's die al zeker aan bod komen in het themanummer: relevante partners in de kinderpsychiatrie, het CLB als leerkrachtondersteuner, omgaan met ouders, een nieuwe aanpak: de leerkracht wordt coach, een nieuwe aanpak: werken met inclusieve modules, enzovoort...

Datum: Dinsdag **4 oktober 2011** (van 9u tot 12u30)

Locatie: De Factorij - Zaal Mimosa, Huart Hamoirlaan 136, 1030 Schaarbeek

Deelnemeprijs: € 15 (inclusief speciaal thema-nummer)

Inschrijving: inschrijven kan online of per post: **zie www.welwijs.be**

SPECIALE THEMA-NUMMERS TE KOOP

WELWIJS brengt ieder jaar in september een speciaal thema-nummer uit. Wie de laatste themanummers heeft gemist, krijgt nog een kans om deze waardevolle nummers alsnog aan te schaffen.

Daarvoor betaal je slechts 5 euro per nummer. Er worden geen verzendingskosten aangerekend.

Bestellen kan door te mailen naar nicole.vettenburg@welwijs.be.

Volgende themanummers zijn nog ter beschikking:

THEMANUMMER 2008: PREVENTIE IN HET ONDERWIJS

- Klaar voor een klaar preventiebeprijp? (*P. Goris*)
- Mission Accomplished. Resultaat boeken met preventie (*D. Burssens*)
- Preventie is kiezen. Vijf dimensies voor een ethisch verantwoorde preventie (*N. Vettenburg*)
- Projectmatig werken: een stappenplan voor preventie (*B. Melis*)
- Het project 3-klap als algemeen wenselijk preventieproject (*L. Maesmans*)
- "Leren thuis leren", een proeftuin die werkt aan preventie in kwadraat (*R. Hermans, A. Dumoulin, R. Rector, K. Cohen, A. Loyens*)
- De rol van de huisarts bij spijbelpreventie: visie van een arts. De Brugse poort. (*T. Dusauchoit*)
- De preventieve reflex, hoe doe je dat? (*L. Hendrickx*)
- Drugpreventie: een drugbeleid op school (*I. Bernaert*)
- Samenwerkingsprotocollen tussen scholen, politie en parket. Gescreend vanuit preventieoogpunt (*G. Thys*)

THEMANUMMER 2009: MAATSCHAPPELIJKE KWETSBAARHEID OP SCHOOL

- Maatschappelijke kwetsbaarheid op school (*N. Vettenburg & L. Walgrave*)
- Empowerment en maatschappelijke kwetsbaarheid (*T. Van Regenmortel*)
- Geweld en maatschappelijke kwetsbaarheid (*N. Vettenburg*)
- Brede school = het versmallen van maatschappelijke kwetsbaarheid (*M.-A. De Meijer & K. Lecoutere*)
- Motiveren tot studie-ijver en tot een succesvolle studiekeuze bij maatschappelijk kwetsbare leerlingen (*M. Luyck & A. Biliris*)
- 65 Nationaliteiten uitdagen om te leren! (*R. Du Jardin*)
- Buitengewoon bijzonder (*D. Moulart & K. Delmeire*)
- Het straathoekwerk vertelt: de relatie als koevoet (*C. Dewaele*)
- Onderwijs en jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren (*M. Vercoutere & R. Crivit*)
- De maatschappelijk kwetsbare leerling als ultieme toetssteen van een pedagogisch optimisme (*D. Bicker*)

Inhoud

- p. **Dossier**
- 3 Jongeren en seksualiteit. Wat mag, wat mag niet?
Liesbet Stevens
- 5 Het effect van jeugdparticipatie en schoolervaringen op democratische waardepatronen. Een longitudinaal onderzoek naar de kennis, interesse en politieke participatie van jongeren
Ellen Quintelier & Ellen Claes
- 10 Bij de Roma op de sofa. De brugfiguur als hefboom voor maatschappelijke integratie
Elias Hemelsoet
- 14 Toekomstplannen voor minderjarigen in detentie
Een interview met Geert Decock en Bruno Vanobbergen
Leen Ackaert en Marjan Rom
- Katern: omgaan met verschillen**
- 19 Kinderen in armoede: de kinderrechten uitgedaagd
Wouter Vandenhole
- 22 Alcolhol en softdrugs in Brussel: (g)een reden tot zorgen?
Dries Cardoen & Nicole Vettenburg
- 28 **Webwijs**
Thema's
J. Tallon
- 31 **Agenda en documentatie**
E. Verduyckt

Studievoormiddag Welwijs - dinsdag 4 oktober 2011

KRACHTEN BUNDELEN
over leerkrachten en hun welzijnspartners

Voor meer informatie: zie blz 34 en www.welwijs.be